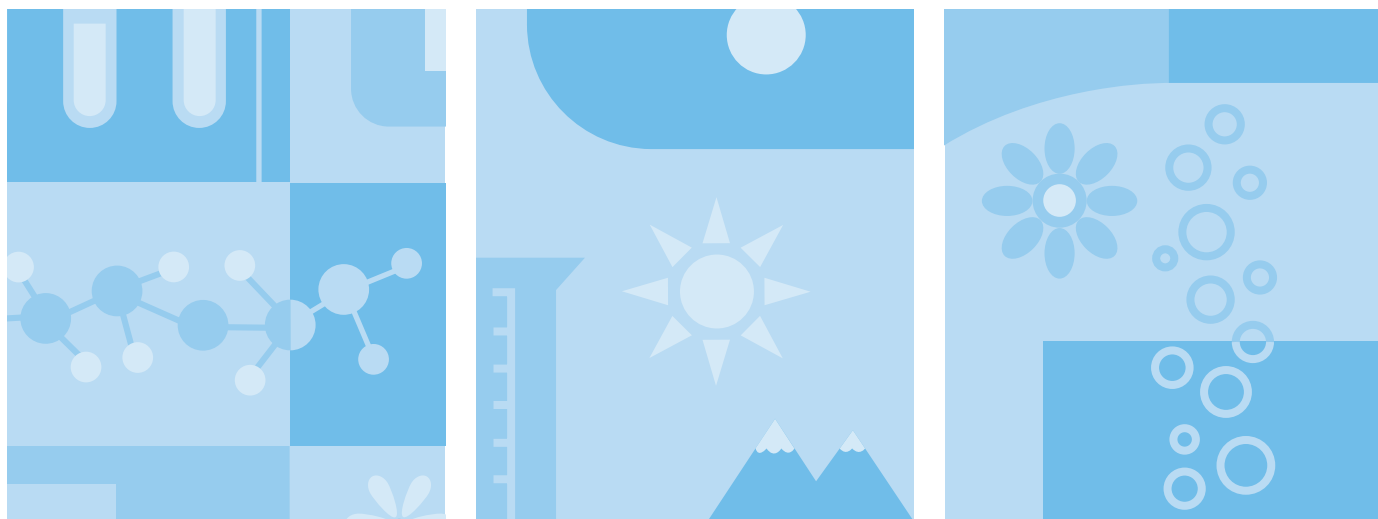

Hur används PRIO

En utvärdering av Kemikalieinspektionens
prioriteringsguide

Hur används PRIO

En utvärdering av Kemikalieinspektionens
prioriteringsguide

Best.nr. 510 934

Sundbyberg, maj 2009

Utgivare: Kemikalieinspektionen©

Beställningsadress: CM Gruppen, Box 11063, 161 11 Bromma

Tel: 08-5059 33 35, fax 08-5059 33 99, e-post: kemi@cm.se

Rapporten finns som nedladdningsbar pdf på www.kemi.se

Förord

Kemikalieinspektionen har under hösten 2008 genomfört en utvärdering av prioriteringsguiden PRIO. Denna rapport beskriver resultatet av utvärderingen.

Miljö kvalitetsmålet Giftfri miljö är utgångspunkten för Kemikalieinspektionens insatser. En viktig uppgift är att utvärdera om de styrmedel som utformas och de åtgärder som vidtas, bidrar till att målet kan nås.

PRIO är en informationsinsats som Kemikalieinspektionen startade 2004 för att öka kunskapen om kemikalier och hur de bör hanteras. Det är ett webbaserat riskminskningsverktyg som riktar sig till företag och andra intressenter. PRIO står inför förändringar med anledning av två omfattande lagstiftningar, Reach och CLP, som har trätt ikraft sedan starten av PRIO. Kemikalieinspektionen vill nu öka kunskapen om hur verktyget används av företag och andra intressenter, vilka effekter det kan ha medfört samt vilka utvecklingsbehov som finns.

Utvärderingen genomfördes på Kemikalieinspektionen av Amelie Pedersen med stöd av AnnaKarin Lissel Swenning och konsultföretaget Faugert & Co Utvärdering.

Preface

During the autumn of 2008, the Swedish Chemicals Agency (KemI) carried out an evaluation study of the priority tool PRIO. This present report is an account of the evaluation result.

The environmental quality objective A Non-toxic Environment is the starting point for KemI's activities. One important task is to evaluate if the steering instruments that are established and the measures taken contribute to reaching the target.

The PRIO tool started in 2004 with the aim to increase the knowledge about chemicals and how they should be handled. It is a web-based risk reduction tool for companies and other stakeholders. PRIO is currently facing changes due to two comprehensive pieces of legislation: REACH and CLP, which have come into force after PRIO was launched. The present report is one step towards increasing the knowledge about how the tool is used, what effects it might have had and the need for developing the tool.

The evaluation was conducted by KemI in co-operation with the consultant Faugert & Co Utvärdering.

Innehållsförteckning

SAMMANFATTNING	4
1. BAKGRUND	7
1.1 VAD ÄR PRIO?	7
1.2 HUR OCH VARFÖR TOGS PRIO FRAM?	7
1.3 VAD ÄR MÅLET MED PRIO?	8
1.4 VEM SKA ANVÄNDA PRIO?	9
1.5 HUR FUNGERAR PRIO?	9
1.6 HUR HAR KEMIKALIEINSPEKTIONEN INFORMERAT OM PRIO?	10
1.7 VILKA FÖRÄNDRINGAR STÅR PRIO INFÖR?	11
1.8 VARFÖR SKA VI UTVÄRDERA PRIO?	11
2. UPPLÄGG AV UTVÄRDERINGEN	12
2.1 SYFTE, FRÅGESTÄLLNINGAR OCH AVGRÄNSNINGAR	12
2.2 HUR KAN VI MÄTA EFFEKTERNA AV PRIO?	12
2.3 GENOMFÖRANDE	14
2.3.1 Val av undersökningsmetoder	14
2.3.2 Enkätundersökning riktad till företag	14
2.3.3 Användarundersökning	15
2.3.4 Intervjuer	16
2.3.5 Andra undersökningar	17
3. REDOVISNING OCH ANALYS AV RESULTAT FRÅN UNDERSÖKNINGEN	18
3.1 KUNSKAP INOM KEMIKALIEINSPEKTIONEN	18
3.2 ANDRA UNDERSÖKNINGAR	18
3.3 ENKÄTUNDERSÖKNINGAR	19
3.3.1 Vilka är det som har svarat på enkäterna?	19
3.3.2 Har målgrupperna kännedom om PRIO?	21
3.3.3 Vilka är drivkrafterna bakom användandet av PRIO?	23
3.3.4 I vilket arbete är PRIO ett stöd?	23
3.3.5 Är systemet användarvänligt?	25
3.3.6 Vad bidrar PRIO till i verksamheterna?	27
3.3.7 Vad anser användarna vara en möjlig utveckling av PRIO?	30
3.4 INTERVJUER MED BRANSCHORGANISATIONER	31
3.4.1 Förväntningar på PRIO	31
3.4.2 Användning av PRIO	32
3.4.3 Effekter av PRIO	33
3.4.4 Utvecklingsbehov	33
3.5 INTERVJUER MED FÖRETAG	35
3.5.1 Bakgrund	35
3.5.2 Användning av PRIO	35
3.5.3 Effekter av PRIO	36
3.5.4 Utveckling	37
3.6 INTERVJUER MED LÄNSSTYRELSE OCH KOMMUNER	37
3.6.1 Förväntningar på PRIO	37
3.6.2 Användning av PRIO	37
3.6.3 Effekter av PRIO	38
3.6.4 Utveckling av PRIO	38
4. SLUTSATSER	39
4.1 VEM ANVÄNDR PRIO OCH HUR ANVÄNDS DET?	39
4.2 VILKA EFFEKTER HAR ANVÄNDNINGEN AV PRIO BIDRAGIT TILL?	41
4.3 UTVECKLINGSBEHOV	42
5. REFERENSER	44
BILAGA 1: INTERVJUER	45

Sammanfattning

Kemikalieinspektionen har under hösten 2008 genomfört en utvärdering av prioriteringsguiden PRIO. Denna rapport beskriver resultatet av utvärderingen.

PRIO är ett webbaserat verktyg som finns på Kemikalieinspektionens webbplats. Det är avsett för dem som vill påverka och arbeta förebyggande med att minska riskerna för människors hälsa och miljö från kemikalier. Verktöget är byggt som en steg för steg-guide som kan hjälpa användarna att ta fram beslutsunderlag som kan ligga till grund för prioriteringar.

Sedan PRIO lanserades år 2004 har två nya omfattande EU-lagar trätt ikraft, Reach och klassificeringsförordningen, som medför att PRIO behöver kompletteras och anpassas. PRIO har inte utvärderats tidigare och mot bakgrund av de förändringar som PRIO nu står inför är det viktigt för Kemikalieinspektionen att öka kunskapen om verktöget - hur PRIO i praktiken används av företag och andra intressenter och vilka effekter som detta kan ha bidragit till. De övergripande frågeställningar som vi fokuserar på i utvärderingen är:

- På **vilket sätt** används PRIO av företag och andra intressenter och **vilka effekter** kan PRIO ha bidragit till?
- Vilka **brister** och **utvecklingsbehov** finns?

För att besvara utvärderingsfrågorna har vi med stöd från Faugert & Co Utvärdering genomfört två enkätundersökningar. Vi har sedan kompletterat detta med intervjuer internt inom Kemikalieinspektionen och med ett urval av branschorganisationer, företag samt några länsstyrelser och kommuner. Utöver detta har vi använt en del andra undersökningar som på olika sätt berör användningen av PRIO.

- 99 företag svarade på den riktade enkät som skickades till 183 företag
- 64 personer besvarade en enkät på PRIO:s startsida
- 18 intervjuer gjordes

Resultat

Användning

Undersökningen visar att PRIO är ett **uppskattat verktyg** som används av **företag och myndigheter**. Resultaten från den riktade företagsenkäten visar att nästan alla de tillfrågade känner till PRIO och de flesta av dem använder PRIO då och då. Intervjuerna styrker denna bild. Även om det är svårt för branschorganisationerna att svara på frågan om i vilken omfattning deras medlemsföretag använder PRIO så tror de flesta av dem som intervjuats att PRIO är ett uppskattat verktyg som används av företagen. Behovet av användning varierar dock beroende på vilken egen kunskapsnivå och inriktning på verksamheten som företagen har, vilket vi återkommer till nedan.

Vad gäller länsstyrelserna och kommunerna så visar både tidigare undersökningar och de intervjuer som vi genomfört i denna utvärdering att de upplever att PRIO är till stor hjälp i **tillsynsarbetet**. PRIO möjliggör ett förebyggande arbete. De länsstyrelser och kommuner som intervjuats i denna utvärdering använder till exempel PRIO som en kunskapsbank i tillsynsarbetet och för att välja ut grupper av kemikalier att granska närmare. Flera

länsstyrelser och kommuner har genomfört projekt för att främja användandet av PRIO i företag.

Många av de branschorganisationer och länsstyrelser och kommuner som vi intervjuat hade stora förväntningar på PRIO och de upplever i hög utsträckning att dessa förväntningar har tillgodosetts.

Såväl representanterna för branschorganisationerna som för de företag som intervjuats upplever överlag att PRIO är **lätt att använda**. Majoriteten av dem som svarat i enkätundersökningarna anger också att det är acceptabelt eller lätt att använda PRIO, men det finns också indikationer på att det sannolikt krävs en **viss nivå av kunskap om kemikalier** för att kunna använda PRIO på ett bra sätt. Detta bekräftas i intervjuerna. Flera av de intervjuade menar att det krävs en viss grundläggande kunskap om kemikalier för att kunna använda PRIO på ett bra sätt.

Över hälften av dem som svarat på enkäterna tycker att PRIO **möter** deras **behov** bra och näst intill resten av de svarande anser att PRIO möter deras behov acceptabelt. Behovet av att använda PRIO påverkas naturligtvis inte bara av vilken kunskap användaren har, utan även av på vilket sätt och i vilken omfattning som man använder och hanterar kemikalier i sin verksamhet. Ett exempel på ett behov som en del av de tillfrågade upplever att PRIO inte möter, är varuperspektivet.

PRIO används enligt undersökningen, främst som en **informationskälla** och som ett stöd för att bedöma fara och risk samt för att råda bot på osäkerhet kring ett ämnes egenskaper eller hanteringen av det. Många anger att de använder PRIO som ett **verktyg i ett metodiskt riskminskningsarbete**. Många svarar att de söker vidare efter mer information från andra källor eller gör en egen riskbedömning med hjälp av PRIO om de inte hittar det ämne som de söker i PRIO. Av de öppna svar som lämnats i enkätundersökningen samt i intervjuerna med företagen kan vi se att en del av de svarande använder PRIO som en slags lista över vad som kan uppfattas som otillåtet att använda. Detta visar sig också i intervjuerna, där en del av de intervjuade menar att det är fortsatt viktigt att lyfta fram att PRIO endast är en exempellista och att man behöver använda kriterierna för att göra egna riskbedömningar.

De företag som intervjuats använder PRIO främst som ett underlag för att utveckla sina egna listor över ämnen som inte får förekomma i deras produkter. Ett av företagen har utvecklat ett eget system där PRIO är integrerat. Systemet kan användas av företag och andra intressenter för att underlätta arbetet med att hantera kemikalier.

Många av dem som svarat ser PRIO som ett stöd för att **kommunicera** med tillsyns- och andra myndigheter. Det var färre av de svarande som upplevde att PRIO är ett stöd för att kommunicera med kunder eller leverantörer. Omvänt verkar även de länsstyrelser och kommuner som intervjuats se PRIO som ett viktigt verktyg för att kunna kommunicera med företagen. De intervjuade representanterna menar att PRIO möjliggör ett **förebyggande** arbete och hjälper tillsynsmyndigheterna att kunna konkretisera miljömålet Giftfri miljö.

Effekter

Det är tydligt i undersökningen att PRIO i första hand ger användarna **kunskap om kemikalier** och hur man hanterar dem. I båda enkätundersökningarna svarar merparten av användarna att PRIO bidragit till ökad kunskap. Det bekräftas också av intervjuerna med

företrädare för branschorganisationerna. Även de medlemsföretag som tillfrågades av sina respektive branschorganisationer anger att PRIO bidragit till ökad kunskap.

Ökad kunskap och medvetenhet om kemiska ämnen är en förutsättning för att resultatet av användningen av PRIO ska bli den avsedda, det vill säga riskminskning. Även om orsakssambanden är mer otydliga vad gäller hur man tillämpar sin kunskap så bedömer användarna själva att PRIO bidragit med kunskap.

PRIO bidrar enligt enkätsvaren i viss mån till **förändrade attityder** kring hanteringen av kemikalier och man hittar även **nya arbetssätt och rutiner** vad gäller kemikalier. Flera av de intervjuade i branschorganisationer, länsstyrelser och kommuner tror att PRIO också kan ha påverkat företag till att bli mer uppmärksamma på och medvetna om kemikalier och att PRIO haft en betydelse för ett bättre arbetssätt.

Omkring tre fjärdedelar av de svarande i den riktade företagsenkäten anser att PRIO har bidragit till olika förändringar i företaget för att **minska riskerna**. Ett exempel är att företag har **inventerat** och **kartlagt** sina kemikalier med hjälp av PRIO. Ett annat är att företagen **fasat ut, ersatt eller minskat volymerna** av vissa ämnen, till viss eller liten del med hjälp av PRIO. En av de intervjuade företagsrepresentanterna menar att PRIO indirekt kan ha bidragit till att företag arbetar mer med substitution och utfasning.

Utveckling

Ett grundläggande önskemål i såväl enkätsvaren som intervjuerna är att PRIO ska **uppdateras** med ny lagstiftning. Sedan PRIO lanserades har två omfattande EU-lagstiftningar trätt ikraft, nämligen Reach och CLP (klassificering och märkning) och intressenterna frågar efter att de ska komma till uttryck i PRIO

De flesta, i både enkäter och intervjuer, föreslår **utvidgningar** av olika slag för att göra PRIO än mer användbart i verksamheten. De som är inriktade på handel med olika varor ser ett behov av att kunna veta vilka ämnen som kan förväntas finnas i olika varukategorier. Andra önskemål handlar om att PRIO skulle omfatta fler ämnen, utvidgas genom att integrera andra databaser i PRIO och ta in lagstiftning från angränsande myndigheter.

Resultaten från såväl enkäter som intervjuer visar att det finns ett behov av **ökad tydlighet**. En del av de föreslagna förbättringarna för PRIO handlar om funktioner som faktiskt redan finns där. Att PRIO är en lista med exempel, skulle enligt flera användare behöva framgå tydligare. Även om många av dem som svarat på enkäter och i intervjuer anser att PRIO är lätt att använda, så finns det flera användare som tycker att PRIO är för svårt, rörigt och oöverskådligt. Det finns en viss tröskel för en grupp av användare att komma över för att kunna tillgodogöra sig informationen i PRIO.

1. Bakgrund

1.1 Vad är PRIO?

PRIO är ett webbaserat verktyg som finns på Kemikalieinspektionens webbplats (www.kemi.se). Det är avsett för dem som vill påverka och arbeta förebyggande med att minska riskerna för människors hälsa och miljö från kemikalier. PRIO vänder sig bland annat till kemikalieansvariga på företag, miljöchefer, inköpare och produktutvecklare. PRIO är också en kunskapskälla för miljö- och hälsoskyddsinspektörer, miljörevisorer, riskanalytiker eller för dem som på annat sätt använder och hanterar kemikalier. Verktøget är byggt som en steg för steg-guide som kan hjälpa användarna att ta fram beslutsunderlag som kan ligga till grund för prioriteringar. Med hjälp av PRIO kan man:

- söka på ämnen och få information om miljö- och hälsofarliga egenskaper
- få information om de kemikalier som måste prioriteras för en snar avveckling
- hitta ämnen som ingår i ämnesgrupper och olika produkttyper
- få hjälp att utveckla rutiner för inköp, produktutveckling, riskhantering etc.

1.2 Hur och varför togs PRIO fram?

PRIO utvecklades av Kemikalieinspektionen under åren 2002-2004. Det fanns en föregångare till PRIO som kallades för OBS-listan. Det var ett hjälpmedel som togs fram år 1995 av Kemikalieinspektionen för att underlätta för kemikalieanvändande branscher att arbeta med substitution. Syftet med OBS-listan var att informera om vanliga ämnen med särskilt allvarliga egenskaper från hälso- eller miljösynpunkt. Listan fanns endast i pappersformat och skulle fungera som en vägledning för företag och andra kemikaliehanterare när de gick igenom och analyserade sin användning av sådana ämnen. Listan var således ett informativt styrmedel som bland annat kunde användas för att tillämpa miljöbalkens försiktighetsprincip, kunskapskrav och produktvalsprincip. Innan OBS-listan tillkom fanns det flera olika listor från centrala och lokala myndigheter med förbjudna respektive oönskade ämnen och det var för att skapa enhetlighet på området som Kemikalieinspektionen tog fram OBS-listan.

OBS-listans huvudsakliga användargrupper var företag, tillsynsmyndigheter och upphandlare. Företagen blev dock den primära målgruppen för OBS-listan. I OBS-listan togs cirka 250 ämnen upp som på grund av sina egenskaper i viss användning kunde medföra stora risker på hälsa eller miljö. OBS-listan kom dock att användas som en slags "förbudslista" och alla de ämnen som inte fanns med på listan uppfattades ofta som "tillåtna". Detta medförde en uppenbar risk för att företag och andra aktörer kunde substituera till ett ungefär lika farligt ämne, som inte stod på OBS-listan.

Kemikalieutredningen gjorde under 1999 en särskild utvärdering av OBS-listan (se bilaga 9 till SOU 2000:53) där det bl.a. framkom att OBS-listan var väl spridd och användes av många aktörer, men att den behövde ses över ur ett användarperspektiv. Utredningen föreslog mot bakgrund av denna utvärdering att Kemikalieinspektionen skulle se över utformningen av OBS-listan. En annan faktor som också bidrog till denna översyn var tillkomsten av det nationella miljömålet Giftfri miljö (delmål 3 och 4).

Mot bakgrund av detta utvecklade Kemikalieinspektionen PRIO. Kemikalieinspektionens förväntningar på PRIO var att det skulle vara ett proaktivt verktyg som kunde hjälpa användarna att göra egna bedömningar. Det var viktigt att PRIO inte uppfattades som någon

förbudslista. I arbetet med att utveckla PRIO använde sig Kemikalieinspektionen av en extern referensgrupp där representanter för myndigheter, företag och branschorganisationer deltog.

Syftet och målgrupperna är i princip desamma som för OBS-listan. I projektplanen för PRIO anges att syftet med detta verktyg är att skapa ett hjälpmedel som vägleder till substitution av farliga kemikalier för företag och andra intressenter. Hjälpmedlet ska baseras på tydliga kriterier för hälsa och miljö och innehålla en lista med exempel på ämnen. Exempel på användningsområden som anges i PRIO är att verktyget kan användas som ett hjälpmedel och kunskapskälla i arbetet med Reach, men även för miljöledningsarbete, upphandling och tillsyn.

Det som skiljer PRIO från OBS-listan är dels tekniken som verktyget bygger på och antalet ämnen som tas upp, dels användningssättet. I PRIO är det inte listan som är den centrala utan själva metoden, det vill säga hur målgrupperna använder verktyget för att göra egna bedömningar. PRIO har tydligt fokus på kriterier för riskbedömning.

1.3 Vad är målet med PRIO?

I projektplanen för utvecklingen av PRIO anges inte något tydligt mål med PRIO. Syftet med PRIO är dock som tidigare nämnts att vägleda till substitution av farliga kemikalier och att underlätta riskminskningsarbetet. Substitution är ett sätt att minska riskerna, men om substitution inte är möjligt så kan det också handla om att minska risker på andra sätt, t.ex. genom att hantera ämnet på ett säkrare sätt så att det inte skadar hälsa eller miljö eller att minska volymerna av ämnet. Anledningen till att företag eller andra intressenter ska arbeta med riskminskning är att de har ett ansvar för att förebygga risker med de kemiska ämnen som de hanterar. Detta styrs bland annat av olika lagstiftningar.¹

En viktig framgångsfaktor när det gäller riskminskning är kunskap. Brist på kunskap om de kemiska ämnen som används eller ingår i produkter ger dåliga förutsättningar för att arbeta med riskminskning. Företag eller andra aktörer som på något vis hanterar eller kommer i kontakt med ett kemiskt ämne behöver kunskap om ämnets eventuella farliga egenskaper och vilken risk användningen av detta ämne innebär. Med sådan kunskap kan företaget sedan välja att minska risken genom att undvika ämnet helt, ersätta det med ett annat ämne eller annan teknik och om det inte är möjligt, hantera ämnet så att det inte skadar hälsa eller miljö.

I utvärderingen tolkar vi således att målet med PRIO är att bidra till minskad risk genom att företag och andra intressenter får den kunskap de behöver för att kunna undvika ett visst kemiskt ämne, ersätta det, använda det i mindre utsträckning eller på ett säkrare sätt.

¹ Substitution eller kravet att välja mindre farliga alternativ när så är möjligt har funnits länge i svensk kemikalielagstiftning. Det var i lagen om kemiska produkter som det uttrycktes för första gången och då kallades det för utbytesregeln. I miljöbalken och arbetsmiljölagstiftningen betecknas det som produktvalsprincipen, vilket förenklat säger att produkten inte ska vara farligare än nödvändigt (2 kap. 4§ Miljöbalken, 3 kap. 2§ arbetsmiljölagen och 5§ i Arbetarskyddsstyrelsens föreskrifter AFS 2000:04). Motsvarande krav gäller i fråga om varor som innehåller eller har behandlats med en kemisk produkt eller bioteknisk organism (Lag om ändring i miljöbalken SFS 2006:1014 29 kap. 3§). Även Reach lägger ansvaret på tillverkare och på dem som hanterar kemiska produkter (d.v.s. ämnen och beredningar/preparat) att de ska ha tillräcklig kunskap för att kunna hantera ämnet på ett sätt som inte skadar hälsa och miljö.

1.4 Vem ska använda PRIO?

PRIO utvecklades för en målgrupp av främst små och medelstora företag. Utvärderingen av OBS-listan hade visat att kunskapen kring kemikalier var bristfällig framförallt hos de mindre företagen. De saknade ofta kunskap för att tillgodogöra sig den information som fanns. PRIO utvecklades dock inte för att passa vilken kunskapsnivå eller bransch som helst. Målgruppen omfattar inte de kemikalietyllverkande företagen eftersom de bedömdes besitta tillräckliga kunskaper i kemi. Inte heller utformades PRIO för dem som har en mycket låg kunskap om kemikalier. Texterna i PRIO är skrivna på en nivå som kräver en viss grundläggande kunskap om kemikalier. De utbildningsinsatser som Kemikalieinspektionen har genomfört har haft ambitionen att överbrygga eventuella kunskapströsklar hos användarna.

1.5 Hur fungerar PRIO?

PRIO är tänkt att underlätta för en aktör att få struktur på arbetet med att minska eventuella risker med kemiska ämnen i varor och produkter. PRIO kan användas som en vägledning i riskminskningsarbetet och som en databas att söka i direkt.

Databasen omfattar cirka 4400 ämnen som alla har egenskaper som uppfyller urvalskriterierna. Dessa kriterier är framtagna av Kemikalieinspektionen mot bakgrund av det nationella miljömålet Giftfri miljö och Reach. Kriterierna beskriver vissa hälso- och miljöfarliga egenskaper såsom cancerframkallande, mutagena, fortplantningsstörande och hormonstörande samt långlivade och bioackumulerande.

Ämnena är indelade i två så kallade prioriteringsnivåer, beroende på hur allvarliga ämnets egenskaper är. Prioriteringsnivåerna är utfasningsämnen och prioriterade riskminskningsämnen. Metallerna kadmium, bly och kvicksilver är exempel på utfasningsämnen. Urvalskriterierna för dessa ämnen speglar delmålet om utfasning i det nationella miljömålet Giftfri miljö. Ett prioriterat riskminskningsämne har egenskaper som bör ges särskild uppmärksamhet. Urvalskriterierna för denna grupp återspeglar delmålet om riskminskning i det nationella miljömålet Giftfri miljö. Ett prioriterat riskminskningsämne måste alltid bedömas i den aktuella användningen och utifrån den risk som då kan uppkomma.

Urvalskriterierna för utfasningsämnena i PRIO har en motsvarighet också i Reach för ämnen som har särskilt allvarliga egenskaper, de så kallade SVHC-ämnena (substances of very high concern). Enligt Reach kommer sådana ämnen att successivt bli föremål för tillståndsprövning för att få användas. I oktober 2008 publicerade EU:s kemikaliemyndighet ECHA den första listan, en kandidatlista, på ämnen som i framtiden kan komma ifråga för tillståndsprövning. För dessa ämnen gäller också ett informationskrav, så att tillverkare, importörer och försäljare av varor som innehåller en viss mängd av dessa ämnen ska ge information till sina kunder som gör det möjligt att hantera varan på ett säkert sätt.

Att ett ämne inte finns med i PRIO-databasen betyder inte att användningen av ämnet är utan risk. En aktör kan göra en egen riskbedömning med hjälp av PRIO genom att jämföra kriterierna i PRIO med egenskaperna hos det aktuella ämnet. Man kan då avgöra om ämnet betraktas som ett utfasningsämne eller som prioriterat riskminskningsämne.

Huvuddelen av ämnena i PRIO har hämtats från den lista med ämnen som klassificerats inom EU:s klassificeringsarbete som är lagligt bindande. Resterande ämnen har hämtats från

internationella konventioner och andra databaser och har valts ut för att de uppfyller urvalskriterierna. När man söker i PRIO och får fram ett ämne så kan man hitta information om vilken källa ämnet är hämtat från.

PRIO-guiden är uppbyggd som en stegvis vägledning. För varje steg finns råd om hur användaren kan gå tillväga. PRIO-guiden börjar med tips om hur användaren kan gå igenom de ämnen som finns i den egna verksamheten. I Kemikalieinspektionens Ämnesregister, kan man hitta kemiska namn, synonymer och CAS-nummer. När användaren bestämt vilket ämne man vill veta mer om, leder guiden till relevant lagstiftning som eventuellt reglerar ämnets användning. En av dessa länkar leder till begränsningsdatabasen, som är ett hjälpmedel som Kemikalieinspektionen har utvecklat för att snabbt hitta regler om förbud och andra användningsbegränsningar som gäller i Sverige för enskilda kemiska ämnen eller ämnesgrupper inom Kemikalieinspektionens verksamhetsområde.

Nästa steg i guiden är att ta reda på hur farligt ämnet är. Kemiska ämnens hälso- och miljöfarliga egenskaper bedöms enligt gällande EU-lagstiftning. Klassificeringsdatabasen är Kemikalieinspektionens lista över ämnen och ämnesgrupper med EG-harmoniserad bindande klassificering och märkning. De ämnen som är klassificerade som farliga ska vid överlåtelse åtföljas av ett säkerhetsdatablad, med den information som behövs för att kunna hantera produkten på ett säkert sätt. Säkerhetsdatabladet är en viktig del i kemikaliarbetet och användaren har i många fall redan ett eller flera sådana. PRIO kan då fungera som en hjälp med att tolka informationen i säkerhetsdatabladet.

När användaren har tagit reda på vilka farliga egenskaper de aktuella ämnena har kan man med hjälp av PRIO bedöma vilka risker företagets användning kan innebära. Behovet av åtgärder beror på risknivån där hög risk bör följas av direkta åtgärder.

I det sista steget i PRIO-guiden presenteras en sju-steps-modell som kan utgöra grunden i ett systematiskt arbete med substitution. Användaren börjar med att gå igenom problemen som finns och varför man vill ersätta ämnet. Användaren går sedan vidare med att leta efter alternativ som kan uppfylla funktionen eller behovet hos det som ska ersättas. Alternativen måste också bedömas ur hälso- och miljösynpunkt så att de verkligen är mindre farliga än det ämne som användaren vill byta ut.

1.6 Hur har Kemikalieinspektionen informerat om PRIO?

Kemikalieinspektionen har sedan PRIO lanserades år 2004 på olika sätt informerat om PRIO och vad verktyget kan användas till. Bland annat har ett 80-tal utbildnings- och informationsinsatser genomförts och ett faktablad om PRIO har tagits fram. Kemikalieinspektionen har informerat om PRIO t.ex. vid olika mässor, konferenser och seminarier. Deltagarna vid dessa tillfällen har varit såväl myndigheter som företag och andra intressenter. Utbildnings- och informationsinsatserna har främst genomförts utifrån efterfrågan från olika aktörer.

Verktyget har också presenterats i internationella sammanhang, bl.a. för deltagare från Ryssland och tidigare Östeuropa samt för multinationella företag som tillhör ett miljönätverk i Storbritannien.

Hur PRIO kan användas har också beskrivits i olika rapporter som Kemikalieinspektionen har tagit fram. Ett exempel är rapporten Miljöledning och Giftfri Miljö² som innehåller ett avsnitt som visar hur PRIO kan användas som ett verktyg i kemikaliearbetet. Även en del länsstyrelser och kommuner har i samband med att de arbetat med kartläggningar av kemikalieanvändningen och tillsyn inom sina län och kommuner på olika sätt beskrivit hur PRIO kan användas³.

1.7 Vilka förändringar står PRIO inför?

Reach påverkar inte grunden i PRIO men medför att PRIO behöver kompletteras och tillföras vissa data allteftersom lagens alla delar börjar tillämpas och ge resultat. Kandidatlistan över ämnen som kan behöva tillståndsprövning är en sådan uppdatering.

EU:s nya klassificeringsförordning börjar gälla från januari 2009. Förordningen innebär att nya kriterier ska användas för att klassificera kemiska ämnen och blandningar. De gamla reglerna kommer att gälla parallellt med de nya under en övergångsperiod fram till 2015. Detta kommer att påverka PRIO eftersom huvuddelen av ämnena har hämtats från den hittills gällande klassificeringslistan. En anpassning behöver därför göras till det nya klassificeringssystemet.

1.8 Varför ska vi utvärdera PRIO?

PRIO har inte utvärderats tidigare och mot bakgrund av de förändringar som PRIO nu står inför är det viktigt för Kemikalieinspektionen att öka kunskapen om PRIO - hur verktyget används av företag och andra intressenter och vilka effekter det kan ha medfört. En undersökning möjliggör också att få synpunkter från användare på hur verktyget bör utvecklas framöver.

² Kemikalieinspektionens rapport Nr 4/07 Miljöledning och Giftfri miljö

³ Kemikalieinspektionens rapport Nr 2/ 08 Att arbeta med produktval i praktiken

2. Upplägg av utvärderingen

2.1 Syfte, frågeställningar och avgränsningar

Syftet med utvärderingen är att öka Kemikalieinspektionens kunskap om hur PRIO i praktiken används av företag och andra intressenter och vilka effekter som detta kan ha bidragit till.

De övergripande frågeställningar som vi fokuserar på i utvärderingen är:

- På **vilket sätt** används PRIO av företag och andra intressenter och **vilka effekter** kan PRIO ha bidragit till?
- Vilka **brister** och **utvecklingsbehov** finns?

I utvärderingen har vi valt att fokusera på företagens användning av PRIO eftersom de är en primär målgrupp för PRIO. Vad gäller andra intressenter så är det främst länsstyrelsernas och kommunernas användning av PRIO som ett stöd i tillsynsarbetet som berörs i utvärderingen. För att i någon mån fånga in andra intressenters användning av PRIO så har vi dock genomfört en mindre användarundersökning på Kemikalieinspektionens webbplats som riktar sig till alla tänkbara användare.

Frågan om i **vilken omfattning** som PRIO används har inte varit en av huvudfrågorna i utvärderingen men vi har så långt som möjligt, med de undersökningsmetoder och den tidsram som vi haft, ändå försökt belysa denna frågeställning. För att kunna dra några långtgående slutsatser kring omfattningen av användningen skulle dock en bredare undersökning, som vänder sig till ett stort antal slumpmässigt utvalda användare, behöva genomföras.

De utvärderingsfrågor som vi ställer i utvärderingen och som ligger till grund för de undersökningar som vi gjort är sammanfattningsvis:

- Vem använder PRIO?
- Hur används PRIO?
- Vilka effekter har PRIO bidragit till?
- Vilka utvecklingsbehov finns?

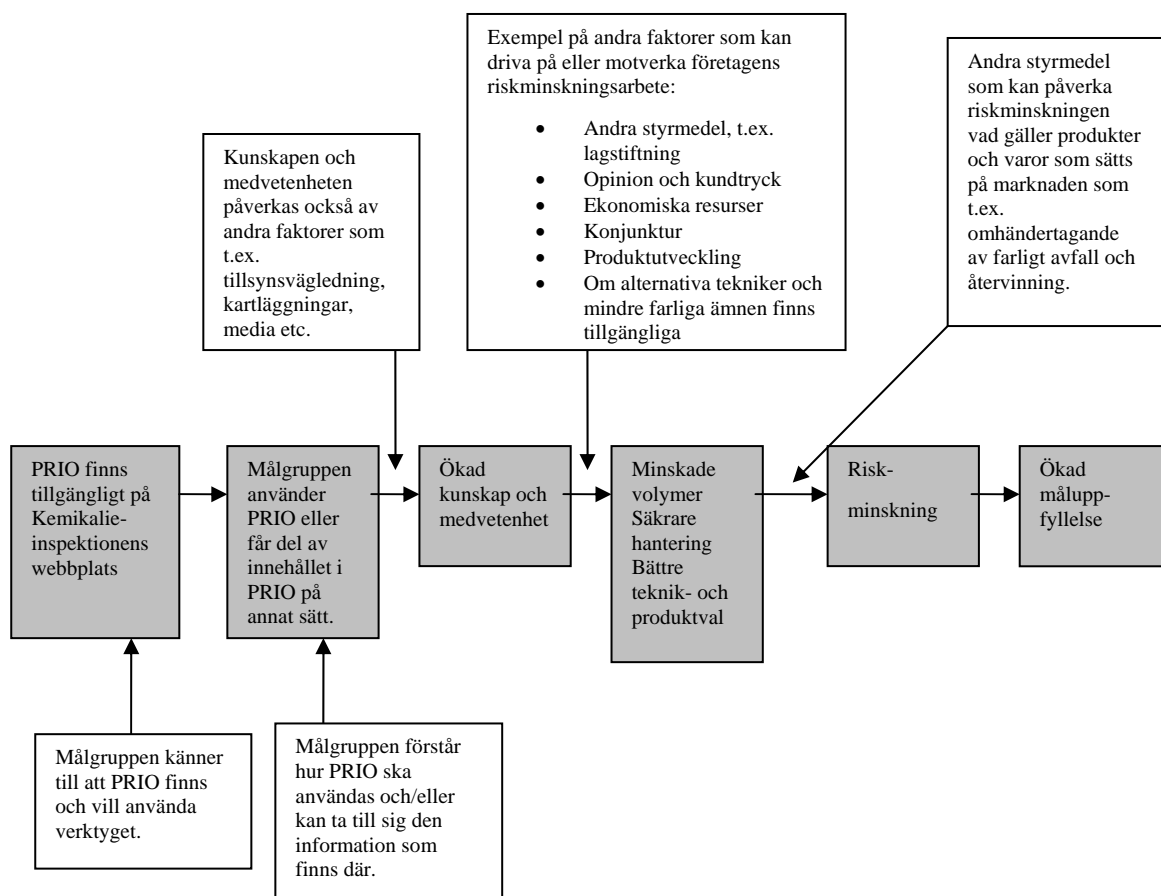
2.2 Hur kan vi mäta effekterna av PRIO?

Vad gäller möjligheterna att mäta om PRIO bidrar till riskminskning så finns det naturligtvis vissa begränsningar. Aktörernas agerande påverkas ju inte enbart av huruvida de känner till och använder PRIO, utan även av många andra faktorer.

Målet med PRIO kan beskrivas i form av en effektkedja kring hur PRIO är tänkt att fungera. I utvärderingen av OBS-listan gjordes en sådan beskrivning och vi har använt denna som en utgångspunkt för att illustrera målet med PRIO och möjligheterna att mäta måluppfyllelsen.⁴ PRIO ses i detta sammanhang som en insats eller åtgärd som Kemikalieinspektionen vidtagit för att bidra till riskminskning. I rutorna anges olika steg som måste passeras från det att insatsen lämnar myndigheten till dess att slutmålet förhoppningsvis nås.

⁴ SOU 2000:53, Bilaga 9, Utvärdering av Kemikalieinspektionens OBS-lista, s 599-600

I rutorna ovanför effektkedjan finns exempel på faktorer som påverka skeendet och därmed resultatet av insatsen. I rutorna nedanför effektkedjan anges exempel på förutsättningar som måste finnas för att resultaten av insatsen ska bli det avsedda.

Några av grundförutsättningarna för att PRIO ska fungera så som det är tänkt är att målgrupperna måste känna till och vilja använda PRIO. De måste även förstå hur verktyget kan användas.

Men även om målgrupperna känner till, vill och kan använda PRIO så påverkas de också av många andra faktorer som antingen kan vara pådrivande eller motverkande i arbetet med att minska riskerna med användningen av kemikalier. I en rapport som Kemikalieinspektionen publicerade under år 2008 ges flera exempel på vad som kan påverka just företagets arbete med riskminskning.⁵ Till exempel nämns krav från myndigheter som en av de viktigaste drivkrafterna. Många företag vill idag ligga steget före och föregå kraven i lagstiftningen. De är pålästa och känner väl till Reach. En annan viktig drivkraft för företagen är att värna om de anställdas hälsa och arbetsmiljö. Arbetsmiljön kan vara en starkare drivkraft än den yttre

⁵ Kemikalieinspektionen Rapport Nr 2/2008. Att arbeta med produktval i praktiken. Erfarenheter från några företags arbete med utbyte av farliga kemiska ämnen samt hur lokala tillsynsmyndigheter och andra aktörer kan verka pådrivande i detta arbete.

miljön, eftersom det i många fall är lättare att se direkta effekter av substitution på arbetsmiljön och de anställdas hälsa.

Kunder kan också ställa krav på företagen. Det kan vara andra företag som ställer krav på sina leverantörer, statliga verk som ställer krav vid upphandlingar eller vanliga konsumenter som efterfrågar miljömärkta varor och innehållsdeklarationer. Ett hinder i substitutionsarbetet uppstår dock när kunden (t.ex. ett annat företag) inte verkar vara intresserad av att välja ett miljövänligare alternativ.

En annan viktigt stimulans för kemikaliearbetet är kostnadsbesparingar. Det kan handla om att substitutionen medför besparingar för företaget eller att en förbättrad arbetsmiljö sänker kostnaderna för sjukfrånvaro. Ett ytterligare skäl kan också vara höga avfallskostnader som företaget vill undvika. Att vara ledande i miljöarbetet inom sin bransch kan leda till konkurrensfördelar för företaget. Företagets goda image blir en drivkraft.

Hinder för substitutionsarbetet kan vara att det tar tid att skaffa kunskap och hålla den uppdaterad samt att testa ny ämnen. Det kan också vara svårt att hitta ett substitut och/eller en förändrad teknik. För många företag är det svårt att få och behålla kontrollen över exakt de produkter och ämnen som de använder sig av. Vid framförallt små och medelstora företag uppges ofta att bristande kompetens i kemikaliefrågor gör det svårt att bedriva ett kontinuerligt kemikaliearbete.

Sammanfattningsvis finns många olika faktorer som antingen kan vara pådrivande eller motverkande i arbetet med att nå målet. Det är därför inte så enkelt att mäta om PRIO verkligen har bidragit till minskade risker och i förlängningen möjligheterna att uppnå miljömålet Giftfri miljö, eftersom det är så svårt att se tydliga orsakssamband. Det vi kan försöka se är om PRIO, utifrån användarnas egna bedömningar, verkar bidra till att användarna får ökad kunskap och att de vidtar åtgärder, vilket i sin tur kan antas leda till minskade risker med kemikalier.⁶

2.3 Genomförande

2.3.1 Val av undersökningsmetoder

För att besvara utvärderingsfrågorna har vi med stöd från Faugert & Co Utvärdering genomfört två enkätundersökningar. Vi har sedan kompletterat detta med intervjuer, både internt inom Kemikalieinspektionen och med ett urval av branschorganisationer, företag samt några länsstyrelser och kommuner. Utöver detta har vi även använt en del andra undersökningar som på olika sätt berör användningen av PRIO.

2.3.2 Enkätundersökning riktad till företag

Den första enkätundersökningen som vi genomförde riktade sig till ett urval av företag i Örebro län, Jönköpings län och Göteborgs stad. Företagen valdes ut därför att de hade deltagit i olika kartläggningar av kemikalieanvändningen som länsstyrelserna i Jönköpings och

⁶ I utvärderingen av OBS-listan gjordes ett försök att mäta om användningen av OBS-listan hade haft någon effekt på volymen farliga ämnen som används. Utvärderarna studerade då material från Kemikalieinspektionens produktregister, dit importörer och tillverkare av kemiska produkter ska anmäla hur mycket som förs in till Sverige av olika ämnen. Det visade sig dock finnas en rad andra faktorer som kunde inverka på den rapporterade användningen, vilket gjorde det mycket svårt att identifiera effekten av OBS-listan.

Örebro län samt Göteborgs stad har genomfört och att de i samband med dessa kartläggningar på olika sätt har fått information om hur PRIO kan användas som ett verktyg för att analysera kemikalieanvändningen.⁷ Syftet med att välja ut företagen på detta sätt var att försöka nå företag som kunde tänkas känna till och använda PRIO och på så sätt öka sannolikheten att vi skulle kunna få fram mer kunskap främst om *hur* verktyget används. Undersökningen bör således ses som tre fallstudier som syftar till att åskådliggöra **hur** PRIO används.

Vi har riktat oss till ett urval av de företag som deltog i kartläggningarna. I Örebro skickade vi ut enkäten till 72 företag, i Jönköping till 71 företag och i Göteborg till 40 företag. Totalt skickades enkäten ut till 183 företag. I urvalet har vi inte strävat efter någon representativitet vad gäller storlek och bransch, utan vi har enbart utgått från kriteriet att företagen deltagit i kartläggningarna. De företag som valdes ut i Örebro och Jönköping är tillståndspliktiga (s.k. A- och B-företag) och måste ha kontakt med länsstyrelsen årligen för att lämna in miljörapport. De företag som valdes från Göteborgs stad är anmälningspliktiga (s.k. C-företag) som måste anmäla till kommunen när de börjar med en viss verksamhet, samt företag vars verksamhet inte är tillstånds- eller anmälningspliktig (s.k. U-företag). De har därmed inte kontakt årligen med myndigheten/kommunen.

De övergripande frågeställningar som enkäten strukturerades utifrån var:

- Har målgruppen kännedom om PRIO?
- Vilka är drivkrafterna bakom användandet av PRIO?
- I vilket arbete är PRIO ett stöd?
- Är systemet användarvänligt?
- Vad bidrar PRIO till i verksamheterna?
- Vad anser användarna vara en möjlig utveckling av PRIO?

Dessa frågor bröts sedan i sin tur ned till 26 frågor i enkäten. Enkäten var webbaserad och skickades till företagen per e-post. Av 183 tillfrågade företag så fick vi 99 svar, det vill säga ungefär 55 % svarsfrekvens.

2.3.3 Användarundersökning

För att ytterligare belysa frågan om vilka intressenter som använder PRIO valde vi också att genomföra en enkel användarundersökning under perioden 17 november till och med den 19 december år 2008. Syftet med denna del av undersökningen var att försöka få fram mer kunskap om *vilka* intressenter som använder PRIO, men även att ytterligare belysa frågan om *hur* PRIO används.

Under denna period hade alla som använde PRIO möjlighet att svara på en enkät som fanns tillgänglig på startsidan i PRIO. Vi ställde något färre frågor i denna enkät än i den som skickades till företagen, men frågorna utgick ifrån samma övergripande frågeställningar för att jämförelser mellan enkäterna skulle kunna göras. I huvudsak handlade denna undersökning om vilken kategori av användare som man tillhör, varför man valt att använda PRIO, vad man

⁷ PRIO - utfasning av farliga kemikalier - ett länsövergripande miljömålsprojekt i Örebro län år 2006, Publ. nr 2007:21, Länsstyrelsen i Örebro län

Kontroll av kemikalier i Jönköpings län under år 2004, Meddelande nr 2006:15, Länsstyrelsen i Jönköpings län
Jobba giftfritt. Exempel på arbete för en giftfri miljö, R 2007:7, Göteborgs stad Miljö

upplever att PRIO kan ha bidragit till samt hur man skulle vilja att verktyget eventuellt utvecklades. Frågorna ställdes även på engelska eftersom PRIO finns översatt till engelska.

Enkäten besvarades av 64 personer under den period som den var tillgänglig, varav 61 besvarade den svenska versionen och 3 den engelska.

2.3.4 Intervjuer

Parallellt med enkät- och användarundersökningen så har vi genomfört ett antal intervjuer. Syftet med intervjuerna har varit att komplettera enkät- och användarundersökningen och få fördjupad kunskap om bakgrunden till PRIO, vilka som använder verktyget, hur det används och bör utvecklas.

För det första har vi intervjuat ett urval av de personer som deltog i utvecklingen av PRIO på Kemikalieinspektionen för att ta reda på vilka förväntningar som fanns på PRIO och vilken befintlig kunskap som finns inom Kemikalieinspektionen om vilka aktörer som använder PRIO och på vilket sätt det används.

Vi har även intervjuat ett urval av branschorganisationer och några större företag. I urvalet av branschorganisationer har vi främst vänt oss till dem som deltog i den externa referensgrupp som var kopplad till utvecklingen av PRIO. De branschorganisationer som vi intervjuat är:

- Kemisk-tekniska leverantörsförbundet (KTF)
- Sveriges fog- och limleverantörers förening (Lim.se)
- Branschföreningen för industriell och institutionell hygien (IIH)
- Sveriges färgfabrikanters förening (SVEFF)
- Sveriges byggindustrier
- Teknikföretagen
- Plast- och kemiföretagen
- Jernkontoret
- Svenska Gruvföreningen (SveMin)

Svensk Handel har också ingått i undersökningen, men valde att svara skriftligt på frågorna via e-post.

Genom de kontakter som Kemikalieinspektionen har med olika företag i den dagliga verksamheten så vet vi att en del större företag har integrerat PRIO som en del av sina interna system och vi har därför valt att försöka fånga upp denna särskilda användning av PRIO genom att intervjua några av dessa företag.

De företag som vi intervjuat är:

- Volvo
- ICA
- H&M
- Argentum

Utöver detta har vi även intervjuat representanter för länsstyrelserna i Jönköpings och Örebro län samt för miljöförvaltningarna i Stockholms och Göteborgs stad.

Totalt har vi genomfört 18 intervjuer (se bilaga 1). Intervjuerna har genomförts både per telefon och genom möten. Vissa av branschorganisationerna har intervjuats gemensamt eftersom de arbetar nära varandra och/eller representeras gemensamt.⁸ Vi har även genomfört en gemensam intervju med representanterna för länsstyrelserna i Jönköpings och Örebro län samt Göteborgs stad.

De frågor som vi har ställt i intervjuerna har handlat om i vilken utsträckning man använder eller har använt PRIO, på vilket sätt man använder PRIO och vad man tycker om verktyget, om användningen av PRIO har bidragit till några effekter (t.ex. ökad kunskap, ändrat arbetssätt etc.) samt på vilket sätt man skulle vilja att PRIO utvecklades framöver (se bilaga 1). Branschorganisationerna har även fått frågan om de kan bedöma inte bara sin egen användning, utan även medlemsföretagens. Tillsynsmyndigheterna har fått en liknande fråga kopplat till sina tillsynsobjekt.

2.3.5 Andra undersökningar

För att ytterligare komplettera bilden som enkät- och användarundersökningen samt intervjuerna ger så har vi även använt oss av resultat från en del andra undersökningar och rapporter som på olika sätt belyser frågan om hur PRIO används. Det underlag som vi främst använt oss av är två rapporter som Kemikalieinspektionen publicerade under våren 2008 och som handlar om hur företagen arbetar med produktval och substitution⁹.

För att kunna se närmare på frågan om hur mycket PRIO verkar användas så har använt oss av en enkätundersökning som Kemikalieinspektionen genomförde år 2006 och som var riktad till alla besökare på Kemikalieinspektionens webbplats.¹⁰ Vi har även använt oss av den löpande statistik över antalet besökare på Kemikalieinspektionens webbplats som finns tillgänglig.

⁸ Det gäller Jernkontoret och Svenska gruvföreningen (SveMin) respektive KTF, Lim.se, IHH och Sveff.

⁹ Produktval, substitution och tillsyn – redovisning från ett regeringsuppdrag, Rapport Nr 1/08, Kemikalieinspektionen samt Att arbeta med produktval i praktiken. Erfarenheter från några företags arbete med utbyte av farliga kemiska ämnen samt hur lokala tillsynsmyndigheter och andra aktörer kan verka pådrivande i detta arbete, Rapport Nr 2/08, Kemikalieinspektionen

¹⁰ Syftet var att söka svar på allmängiltiga frågor om hur besökarna uppfattar webbplatsens innehåll och design, vilken kategori besökarna tillhör och samtidigt mer specifikt om i vilken grad kemikaliestatistiken och Kemikalieinspektionens databaser efterfrågas. Enkäten besvarades av totalt 654 besökare.

3. Redovisning och analys av resultat från undersökningen

3.1 Kunskap inom Kemikalieinspektionen

Det finns en allmän uppfattning på Kemikalieinspektionen att PRIO är ett uppskattat och väl använt verktyg av företag, men också av andra aktörer som t.ex. myndigheter. Denna uppfattning grundar sig på de kontakter Kemikalieinspektionen har haft med användare vid kurser och seminarier med näringsliv och myndigheter.¹¹

I de interna intervjuerna framkom en liknande bild av i vilken utsträckning och av vilka aktörer som PRIO används samt vad man uppfattar att PRIO används till. Flera av de intervjuade antar att företag använder PRIO till att jämföra och välja produkter och att tillsynsmyndigheter använder PRIO i sin vägledning till företagen. Någon hade också fått samtal från banker, som använder PRIO för att få information om och kunna bedöma olika branscher.

3.2 Andra undersökningar

Under hösten år 2006 genomförde Kemikalieinspektionen en enkätundersökning riktad till alla besökare på Kemikalieinspektionens webbplats. I den undersökningen framgår att av de 654 personer som svarat på enkäten så hade 251 av dem använt PRIO.

I statistiken över antalet besökare på Kemikalieinspektionens webbplats under det första halvåret 2008 går det att utläsa att första sidan i PRIO är den åttonde mest besökta sidan, med drygt 12 000 besökare. Kemikalieinspektionens startsida hade 124 000 besök under samma tidsperiod. Totalt under det första halvåret hade PRIO i genomsnitt 500 träffar per dag. Statistiken är trubbig i det avseendet att det inte går att urskilja hur många användare som åstadkom dessa träffar på PRIO-sidorna, men det ger ändå en indikation på att PRIO verkar vara ett verktyg som används.

I Kemikalieinspektionens rapport ”Att arbeta med produktval i praktiken” finns en sammanställning av hur substitutionsprincipen används i praktiken av 14 olika företag. Här nämns PRIO som ett verktyg av några av företagen. Skanska-Vinci använder PRIO för att utvärdera säkerhetsdatablad och för att jämföra med Skanskas och Banverkets egna förbuds- och avvecklingslistor för att se ifall kemikalien finns med där. Posten anger också att de använder PRIO i sitt kemikaliearbete.

I undersökningen har även ett antal miljöinspektörer och handläggare vid länsstyrelser och kommuner intervjuats. De upplever att PRIO är till stor hjälp och flera länsstyrelser och kommuner har genomfört projekt för att främja användandet av PRIO i företag. Flera av dem önskar dock att PRIO utvecklas vidare för att beskriva fler kemikalier.

Några av de förslag som kom fram i rapporten är att enkla och användarvänliga verktyg för mindre företag inklusive riskbedömningsverktyg anpassade för olika typer av verksamhet i olika utvecklingsfaser av substitutionsarbetet bör tas fram. PRIO bör också vidareutvecklas med fler ämnen, instruktioner, råd m.m.

¹¹ Se t.ex. Kemikalieinspektionens Rapport Nr 1/08 Produktval, substitution och tillsyn, s 68

3.3 Enkätundersökningar

Nedan följer en sammanställning av resultaten från enkätundersökningarna.¹² I huvudsak är det resultaten från enkäten till företagen som vi redovisar. Resultaten från användarundersökningen används i de fall det finns intressanta likheter eller skillnader att peka på. För att skilja enkäterna åt har vi i redovisningen valt att referera till dem som den stora respektive den lilla enkäten, den riktade enkäten till företagen är den stora enkäten och användarundersökningen är den lilla enkäten.

3.3.1 Vilka är det som har svarat på enkäterna?

Båda enkäterna inleds med ett antal bakgrundsfrågor som syftar till att få förståelse för den kontext utifrån vilken de svarande agerar.

I den stora enkäten till företagen har vi valt att fråga om vilken funktion man har i företaget, vilken branschorganisation företaget tillhör, antal anställda i företaget, företagets primära kemikaliehantering samt uppfattad kompetensnivå i företagen vad gäller kemikalier.

Om vi börjar med funktion så kunde den svarande välja mellan följande alternativ:

- VD eller motsvarande
- Miljösamordnare
- Inköpare
- Produktutvecklare
- Ansvarig för kemikaliehanteringen
- Kvalitetsansvarig
- Annat, nämligen

Dessa funktionsbenämningar är inte ömsesidigt uteslutande, och den svarande har kunnat ange mer än ett svarsalternativ. Det som ändå framstår är att enkäterna främst besvarats av personer med en miljö-, kemikalie- eller kvalitetsfunktion. I den stora enkäten är detta logiskt utifrån länsstyrelsernas och kommunens urval av kontaktpersoner på företagen som enkäten skickades till. Undantaget är företagen i Göteborg där kommunen inte angav någon särskild kontaktperson.

Vad gäller företagets primära kemikaliehantering så är ungefär 80 % av dem som svarat användare av kemikalier eller kemiska produkter.

I den lilla enkäten vänder vi oss inte enbart till företag, utan där har vi frågat om den funktion som föranleder besök på PRIO:s hemsida. De funktioner som den svarande kunde välja mellan var¹³:

¹² Sammanställningen baserar sig på den analys av resultaten som gjorts av Faugert & Co Utvärdering, ”Enkätutvärdering av PRIO – användning, effekter och möjlig utveckling”.

¹³ Om den svarande uppgav att han eller hon representerade ett företag fanns det också, precis som i den stora enkäten, en möjlighet att ange vilken funktion han eller hon har i företaget.

- Använder kemikalier/kemiska produkter i jobbet
- Tillverkare/leverantör av kemikalier/kemiska produkter
- Tillverkare av varor som innehåller eller behandlats med kemiska produkter
- Konsult
- Offentlig tjänsteman
- Privatperson/konsument
- Representant för branschorganisation
- Annat

Av de personer som besvarat den lilla enkäten är majoriteten kemikalieanvändare, tillverkare eller leverantör av något slag. Intressant är också att notera att de svarande till största delen är företag eller representanter för företag på något sätt. Endast ett fåtal (4 stycken) av de svarande representerade myndigheter. Några andra större användarkategorier kom inte fram i den lilla enkäten och resultaten redovisas som en enda användarkategori.

Om den svarande uppgav att han eller hon representerade ett företag (d.v.s. något av de fyra första alternativen ovan) så fanns det också, precis som i den stora enkäten, en möjlighet att ange vilken funktion han eller hon har i företaget. Det visar sig då att drygt hälften av dem som anger att de representerar ett företag är miljösamordnare och att flertalet arbetar med miljö, kemikalie och/eller kvalitetsfrågor i någon form. Enbart några få arbetade med inköp eller produktutveckling.

I den stora enkäten kunde de svarande ange vilken branschorganisation som företaget tillhör. Det visar sig att spridningen på de branschorganisationer som nämns i undersökningen är vid. Organisationer med mest representation är:

- Teknikföretagen
- Plast- och kemiföretagen
- Gjuteriföreningen
- Svensk YtbehandlingsFörening

Därutöver är företagen spridda mellan allt från Fordonskomponentgruppen och Skogsindustrierna till Hotellbranschen och Återvinningsindustrierna.

I den stora enkäten frågade vi även efter hur stora företagen är. Det visade sig att 41 % har färre än 50 anställda och 43 % av företagen har fler än 100 anställda.

I den stora enkäten frågade vi också slutligen vilken kompetens vad gäller kemikalier som de svarande bedömer att de har. De tillfrågade anger i huvudsak att företaget besitter acceptabel kemikaliekompetens eller bättre. Mycket god (10 %), god (50 %) eller acceptabel (36 %) kompetensnivå vad gäller kemikaliehanteringen ger 96 %. Enbart en liten andel anger att den är bristande (4 %). Att det är så många som anser att deras kemikaliekompetens är god eller acceptabel kan hänga samman med att många av dem som svarat arbetar med miljö-kemikalie och/eller kvalitetsfrågor i någon form.

Sammanfattning av enkätsvaren

- Majoriteten av dem som svarat uppger att de är **användare av kemikalier** eller kemiska produkter.
- Många av dem som svarat arbetar med **miljö- kemikalie- och/eller kvalitetsfrågor** i någon form.
- Det är en ganska **stor spridning** mellan de branschorganisationer som företagen svarat att de tillhör.
- De tillfrågade anger i huvudsak att de har acceptabel eller god **kompetens** vad gäller kemikalier.

3.3.2 Har målgrupperna kännedom om PRIO?

Urvalet i den stora enkäten gjordes utifrån respondenter som ansågs ha fått information om PRIO antingen från länsstyrelserna, kommunen eller Kemikalieinspektionen. Respondenterna i Örebro kände alla till PRIO och hela 74 % av dem använder också verktyget. Av respondenterna i Göteborg var det 35 % som inte kände till PRIO, men alla de som kände till verktyget använde det också. Bland de svarande i Jönköping var det 95 % som känner till PRIO och 86 % använder också verktyget. Något som kan bidra till att förklara denna skillnad mellan länen och kommunen är att företagen i Göteborg besökts av kommunen endast vid ett tillfälle i samband med kartläggningen år 2006, medan de tillståndspliktiga företagen har kontakt med länsstyrelsen varje år i samband med miljörapporteringen.

De som inte använder PRIO i sin verksamhet avstår för att de ofta har kompetens på området från annat håll, ofta inom företaget eller koncernen, om företaget är del i en sådan. Andra menar att deras kemikalieanvändning är så liten eller okomplicerad att PRIO inte behövs.

I den lilla enkäten frågade vi hur ofta man besöker PRIO. Av dem som svarade angav hälften att de var inne i PRIO *någon gång i månaden*, en femtedel att de var inne i PRIO *varje vecka*, samt några få som var inne i PRIO *varje dag*. Även en femtedel angav att de var inne i PRIO något mer sällan än någon gång per månad, och en tiondel angav att de var inne i PRIO *för första gången*.

Nästan hälften av respondenterna i den stora enkäten svarade att de använt både databasen och guiden och en dryg tredjedel svarade att de enbart använt databasen. Endast en respondent uppger att bara guiden använts och ett fåtal känner inte till uppdelningen mellan databasen och guiden. Ungefär samma svar gavs också i den lilla enkäten.

Vi frågade också hur den svarande fått kännedom om PRIO. Alternativen som gavs handlade om myndigheter, andra företag eller branschorganisationer och man kunde välja flera svar samtidigt.

Hur har du/ni fått kännedom om PRIO? Markera det som passar, flera svar möjliga	Örebro	Göteborg	Jönköping	Totalt	Lilla enkäten
Information från KemI	71 %	54 %	40 %	56 %	43 %
Information från länsstyrelsen	52 %	9 %	63 %	49 %	5 %
Information från kommuner	19 %	64 %	13 %	23 %	5 %
Information från annan myndighet	13 %	18 %	-	8 %	-
Information genom utbildning, t.ex. miljö- eller kemikalierelaterade utbildningar	45 %	54 %	43 %	47 %	45 %
Genom andra företag	6 %	-	10 %	78 %	2 %
Genom branschorganisationer	13 %	-	17 %	12 %	15 %
Genom kunder	-	-	7 %	23 %	4 %
Genom leverantörer	-	-	10 %	4, %	6 %
Hittat själv via internet	26 %	18 %	20 %	23 %	13 %

I varierande men hög grad uppfattar de svarande att de fått informationen om PRIO direkt från Kemikalieinspektionen. Fördelningen i urvalet till den stora enkäten syns också i svarsresultaten, där länsstyrelsernas insatser i Örebro och Jönköping syns, samt Göteborgs stads insatser. Till relativt stor del har de svarande också fått information om PRIO genom utbildningar av olika slag.

Mot bakgrund av att vi känner till att vissa branscher och organisationer aktivt använder PRIO i sitt arbete frågade vi om de svarande hade kommit i kontakt med PRIO genom någon annan databas/webbsida eller annat verktyg som länkar till PRIO. Den enda källan, vid sidan om Kemikalieinspektionens webbplats, som nämndes var Prevent, och denna nämndes endast i ett fall.

Sammanfattning av enkätsvaren

- Nästan alla av de tillfrågade **känner till** PRIO och de flesta av dem använder PRIO då och då. De som inte använder PRIO har kunskap eller tillgång till kunskap från andra håll, som exempelvis inom en koncern. Hälften av dem som svarat på den lilla enkäten använder PRIO någon gång i månaden.
- Nästan hälften av dem som svarat anger att de använt både **databasen** och **guiden** och en dryg tredjedel svarade att de enbart använt databasen.
- **Informationen** om PRIO hade de som svarat främst fått från Kemikalieinspektionen eller länsstyrelserna respektive kommunen för de svarande i Göteborg. Andelen som hittat PRIO genom andra webbsidor eller databaser var försvinnande liten.

3.3.3 Vilka är drivkrafterna bakom användandet av PRIO?

I den stora enkäten frågade vi om vilka de viktigaste drivkrafterna var till att företaget använder PRIO. I tabellen nedan har vi lagt samman svarsalternativen ”inte ett skäl” och ”ett svagt skäl” i den ena kolumnen samt ”ett skäl” och ”ett starkt skäl”, i den andra kolumnen.

Vilka är de viktigaste drivkrafterna till att företaget använder PRIO? Företaget använder PRIO som stöd i arbetet med...	Inte ett skäl att använda PRIO (0) samt ett svagt skäl att använda PRIO (1)	Ett skäl att använda PRIO (2) samt ett starkt skäl att använda PRIO (3)	Poängvärde 1-3
Miljöfrågor	8 %	92 %	2,4
Att följa lagstiftning	10 %	90 %	2,4
Att möta tillsynsmyndigheters krav	5 %	95 %	2,4
Säkrare kemikaliehantering	10 %	90 %	2,3
Arbetsmiljöfrågor	20 %	80 %	2,2
Att ha ett samlat grepp kring kemikaliefrågorna	20 %	80 %	2
Att möta kunskapsbehov	15 %	85 %	1,9
Att ställa krav på leverantörer	28 %	72 %	2
Att möta kunders krav	55 %	45 %	1,6

Miljöfrågor, lagstiftning och tillsyn anges alla som viktiga drivkrafter för att använda PRIO. Detsamma gäller för säkrare kemikaliehantering, arbetsmiljöfrågor, ett samlat grepp om kemikaliefrågorna och kunskapsbehovet. I något mindre grad är PRIO ett arbetsverktyg i relationen till leverantörer och kunder. Detta kan möjligen förklaras av att företagen introducerats för PRIO i samband med länsstyrelsernas och kommunens kartläggningar av kemikalieanvändningen och att de svarande till stor del fungerar som miljösamordnare, kvalitetsansvariga eller ansvariga för kemikaliehanteringen, medan endast ett fåtal angav inköpare eller produktutvecklare som funktion.

Sammanfattning av enkätsvaren

- Enligt svaren är de största **drivkrafterna** för att använda PRIO miljöfrågor, att följa lagstiftningen samt att möta tillsynsmyndigheters krav. I något mindre grad används PRIO som ett arbetsverktyg i relationen till kunder och leverantörer.

3.3.4 I vilket arbete är PRIO ett stöd?

Vi ställde en fråga i den stora enkäten till företagen om i vilket arbete PRIO är ett stöd och hur ofta. I den lilla enkäten frågade vi vad brukaren avsåg använda PRIO till denna gång. I

tabellen nedan har vi lagt samman svarsalternativen ”aldrig” med ”sällan” i den ena kolumnen samt ”ibland” med ”ofta” i den andra kolumnen. Svaren fördelade sig på följande sätt:

Vi skulle vilja veta i vilket arbete PRIO är ett stöd och hur ofta. Markera det som passar på ditt/ert sätt att använda PRIO som ett stöd	Aldrig (0) samt sällan vid behov (1)	Ibland vid behov (2) samt ofta vid behov (3)	Skala 1-3	Lilla enkäten: Använda PRIO till denna gång.
För att söka information om ett kemiskt ämne, en produkt eller en vara	12 %	88 %	2,3	33 %
Som stöd i bedömning av fara och risk	22 %	78 %	2,1	18 %
Som ett verktyg i ett metodiskt riskminskningsarbete	30 %	70 %	2,1	11 %
När det råder osäkerhet kring ett kemiskt ämne, hanteringen av det eller en varas kemiska innehåll	22 %	78 %	2	7 %
För att tolka säkerhetsdatablad	31 %	69 %	2	12 %
För att göra inventeringar av kemikalier	38 %	62 %	1,9	8 %
För att söka information om gällande lagstiftning	39 %	61 %	1,8	7 %
Som ett stöd i arbetet med REACH	50 %	50 %	1,8	5 %

Det första intrycket är att PRIO primärt används som en informationskälla. Det är 88 % av företagsrepresentanterna som har angett att de använder PRIO för detta ändamål ibland (48 %) och ofta (40 %) vid behov. Detta bekräftas också av att skalans värde ligger på 2,3 (d.v.s. mellan ”ibland” och ”ofta vid behov”) samt av svarsfrekvensen i den lilla enkäten där 33 % (den enskilt högsta siffran) anger att de använder PRIO för att bland annat söka information om ett kemiskt ämne, en produkt eller en vara.

Många använder också verktyget som ett stöd i bedömning av fara och risk och som ett verktyg i ett metodiskt riskminskningsarbete.

Lägst siffror i båda enkäterna fick alternativet att använda PRIO som ett stöd i arbetet med Reach. Detta kan förklaras med att det inte finns något särskilt behov av PRIO i den fas som Reach är i för närvarande. En ytterligare förklaring kan vara att användarna mer eller mindre tydligt ser kopplingen till Reach i PRIO. De som ser kopplingen kan använda PRIO oftare till Reach-arbete, medan de som inte ser en tydlig koppling heller inte använder PRIO så ofta till Reach-arbete.

Vi ställde i båda enkäterna även en fråga om hur väl PRIO möter de svarandes användningssätt/behov just nu. Strax över hälften av de svarande anger att de uppfattar att PRIO på ett bra eller mycket bra sätt möter deras behov just nu, både i den stora och i den lilla enkäten.

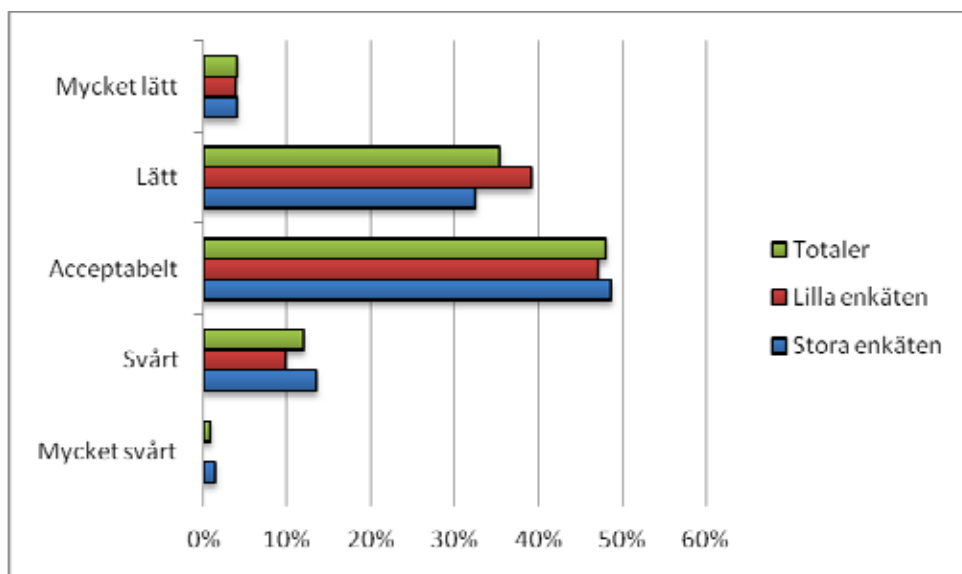
När vi väljer ut enbart de som anger acceptabel kompetensnivå i företaget vad gäller kemikalier blir dock resultatet något annorlunda. Det förefaller som att svarande med en lägre eller acceptabel kemikaliekompetens uppfattar att PRIO möter deras behov till en lägre nivå än de som har större kompetens inom området. De svarande som uppger att de har god eller mycket god kompetens om kemikalier uppfattar att PRIO på ett bra sätt möter deras behov just nu. Resultatet stämmer överens med det att PRIO utformades för dem som har en viss grundläggande kompetens på kemikalieområdet. Den tänkta målgruppen tycker alltså att PRIO möter deras behov på ett bra sätt.

Sammanfattning av enkätsvaren

- Enkätsvaren visar att PRIO används främst som en **informationskälla**, som ett stöd för att bedöma fara och risk samt som ett verktyg i ett metodiskt riskminskningsarbete.
- Över hälften av respondenterna tycker att PRIO möter deras **behov/användningssätt** bra och näst intill resten av respondenterna anser att PRIO möter deras behov/användningssätt acceptabelt. Det förefaller dock som att svarande med en lägre eller acceptabel **kemikaliekompetens** uppfattar att PRIO möter deras behov till en lägre nivå än de som har större kompetens inom området.

3.3.5 Är systemet användarvänligt?

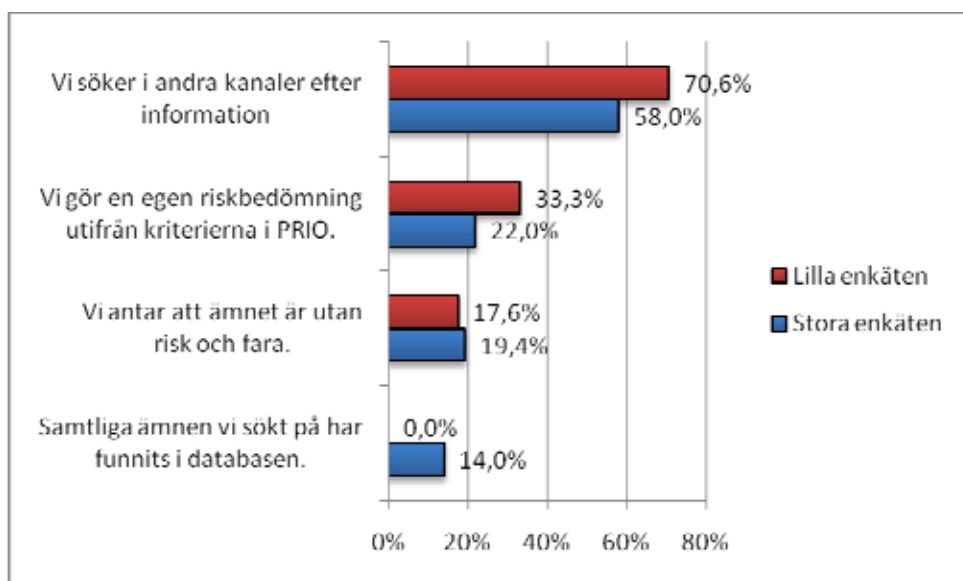
På vår fråga om det är lätt eller svårt att förstå hur PRIO är tänkt att användas svarade nästan hälften att det är acceptabelt och en dryg tredjedel ansåg att det är lätt eller mycket lätt. En liten andel ansåg att det är svårt att förstå hur PRIO är tänkt att användas. Majoriteten av de svarande anger således att det är acceptabelt eller lätt att använda PRIO.

Av dem som anser att det är lätt eller mycket lätt att förstå hur PRIO är tänkt att användas, svarar över 80 % att PRIO möter deras behov bra eller mycket bra. Av de 16 svarande som uppfattade PRIO som svårt, angav sju att PRIO möter deras behov på en acceptabel eller bra nivå.

Det går däremot inte att se något direkt samband mellan att de som använder PRIO ofta också skulle tycka att det är lättare att använda än andra. Inte heller syns sambandet starkt på andra hållet, alltså huruvida de som tycker att PRIO är lätt att använda också använder det oftare än andra.

Vi frågade också vad de tillfrågade gör om de söker i databasen efter ett ämne och inte hittar det.

Det visade sig att 58 % av respondenterna i den stora enkäten söker information genom andra kanaler, och 22 % gör en egen riskbedömning utifrån kriterierna i PRIO. 14 % uppger att alla ämnen de sökt på har funnits i databasen och 19,4 % antar att ämnet är utan risk och fara. Av de respondenter som anser att den egna kemikaliekompetensen är acceptabel eller bristfällig är det 27 % som antar att ett ämne som inte finns med i PRIO är utan risk och fara

I den lilla enkäten uppger 70,6 % att man söker information i andra kanaler, 33,3 % att man gör en egen riskbedömning utifrån kriterierna i PRIO, 17,6 % antar att ämnet är utan fara och risk, men det är inte någon som uppger att alla ämnen de sökt på har funnits i PRIO.

De kanaler som de svarande uppger att de använder när de inte hittar ett ämne i PRIO är bland annat landstingens kemidatabas, Google, miljökonsulter, säkerhetsdatablad eller Kemikalieinspektionens övriga databaser på webbplatsen.

I den stora enkäten ställde vi även en fråga om vilka andra kanaler som används förutom PRIO för att få information om kemikalier. Det som framkommer där är att den mest frekvent använda kanalen är leverantörer, nästan 60 % svarade att denna kanal används lite oftare eller ofta. Därefter används Kemikalieinspektionen (40 %) och andra databaser (35 %) lite oftare eller ofta.

I den stora enkäten frågade vi också om de tillfrågande skulle rekommendera andra att använda PRIO. Av dem som svarat uppger 77 % att de skulle kunna rekommendera PRIO, 13 % uppger att de ibland rekommenderar PRIO och endast 8 % menar att de inte skulle rekommendera PRIO. Ett fåtal rekommenderar PRIO ofta.

I båda enkäterna bad vi de svarande att i ett öppet svar skriva vad de tyckte var bäst och vad som var mindre bra med PRIO. De svar som kom in kan sammanfattas som att det bästa med PRIO är att verktyget är enkelt att använda, att det ger information och kunskap och att det är användbart för att välja eller välja bort kemiska ämnen. Det som ansågs mindre bra var att PRIO uppfattas som svårt att förstå, att det saknas ämnen och att verktyget är rörigt och något otympligt att använda. Av dem som valt att ge öppna svar kan man se två grupperingar: de som tycker det är lätt och de som tycker det är svårt att förstå.

Sammanfattning av enkätsvaren

- Enligt svaren förefaller de flesta tycka att PRIO är ett ganska **lättanvänt** verktyg och att PRIO möter deras behov relativt väl.
- PRIO verkar användas lika **ofta** av dem som tycker att det är lätt att använda det som av dem som tycker att det är svårare samt lika ofta av dem som har hög kompetens som av dem med lägre kompetens.
- När ett ämne inte finns listat i PRIO anger de allra flesta att de söker efter ämnet i andra informationskällor eller gör en **egen riskbedömning** med hjälp av PRIO, men ungefär 20 % av de svarande tror att om ämnet inte finns med i PRIO så är det utan fara och risk.
- PRIO är ett **uppskattat** verktyg som de flesta skulle kunna rekommendera.
- Enligt svaren är det bästa med PRIO att verktyget är **enkelt** att använda, att det ger information och kunskap och att det är användbart för att välja eller välja bort kemiska ämnen. Det som ansågs mindre bra var att PRIO uppfattas som **svårt** att förstå, att det saknas ämnen och att verktyget är rörigt och något otympligt att använda.

3.3.6 Vad bidrar PRIO till i verksamheterna?

Här har vi frågat efter vad PRIO kan ha bidragit till vad gäller kunskaper i verksamheten. Det verkar inte skilja sig mellan de som uppfattar sig ha goda kunskaper och de som uppfattar sig ha mindre goda kunskaper, utan PRIO bidrar på ungefär samma sätt oberoende av tidigare kunskapsnivå.

Vad har PRIO bidragit till i verksamheten kunskapsmässigt?	inte alls	till liten del	till viss del	till stor del	Totalt 71 svarande
Ökad kunskap om kemikalier och hanteringen av dem	1 % 1	24 % 17	61 % 43	14 % 10	71
Ett stöd för att kommunicera i kemikaliefrågor med tillsyns- och andra myndigheter	3 % 2	27 % 19	46 % 33	24 % 17	71
Ett stöd för att kommunicera kemikaliefrågor i företaget	10 % 7	31 % 22	49 % 34	10 % 7	70
Ett stöd för att kommunicera i kemikaliefrågor med leverantörer	20 % 13	39 % 26	32 % 21	9 % 6	66
Ett stöd för att kommunicera i kemikaliefrågor med kunder	30 % 20	46 % 30	21 % 14	3 % 2	66
Förändrade attityder kring hanteringen av kemikalier	16 % 11	32 % 21	44 % 29	8 % 5	66

Hela 99 % av de svarande anger att PRIO bidragit med ökad kunskap om kemikalier och hanteringen av dem, till någon del. Tre fjärdedelar av de svarande i både stora och lilla enkäten anser dessutom att PRIO har bidragit till viss eller stor del med kunskap.

PRIO är till hjälp vid kommunikation om kemikaliefrågor. Detta gäller särskilt för att kommunicera med tillsyns- och andra myndigheter, där merparten (97 %) anser att PRIO till någon del är ett stöd. Även för kommunikation internt i företagen är PRIO en hjälp. I kommunikationen med leverantörer verkar PRIO ha en något mindre betydelse och 20 % av de svarande angav att PRIO inte alls har bidragit. För kommunikation med kunder är betydelsen av PRIO än mindre och tyngdpunkten av svaren ligger på att PRIO till liten eller ingen del är ett stöd. I den lilla enkäten frågade vi om PRIO är ett stöd för att kommunicera i kemikaliefrågor generellt, inte specifikt med myndigheter, och där svarade drygt 60 % att PRIO varit ett stöd till viss eller till stor del.

Vi ville veta om PRIO bidragit till förändrade attityder kring hanteringen av kemikalier. Här anser tre fjärdedelar av de svarande att användningen av PRIO har bidragit till liten eller viss del. Nästan lika stor andel angav detta svar i den lilla enkäten.

En annan fråga till företagen i den stora enkäten gällde om användandet av PRIO bidragit till några särskilda åtgärder för att minska riskerna med kemikalier.

Har PRIO bidragit till (alternativt möjliggjort) några särskilda åtgärder eller förändringar i företaget för att minska kemikalierisker under de senaste tre åren?	inte alls	till liten del	till viss del	till stor del	Totalt 71 svarande
Vi har fasat ut, ersatt eller minskat volymerna av vissa ämnen med hjälp av PRIO	16 % 11	41 % 28	35 % 24	8 % 5	68
Vi har hittat nya arbetsätt vad gäller kemikalier med hjälp av PRIO	29 % 20	41 % 28	27 % 18	3 % 2	68
Vi sätter tryck på våra leverantörer vad gäller kemikalier med hjälp av PRIO	29 % 19	38 % 25	27 % 18	6 % 4	66
Vi har kartlagt vår kemikaliehantering med hjälp av PRIO	24 % 17	27 % 19	20 % 14	29 % 20	70
Vi har gjort förändringar vad gäller kemikalier utan stöd av PRIO	17 % 11	43 % 28	32 % 21	8 % 5	65

Det är tydligt att de svarande anser att användningen av PRIO har bidragit till åtgärder för att minska riskerna med kemikalier. I enkäten har drygt 80 % av dem som svarade på frågan, angett att de fasat ut, ersatt eller minskat volymerna av vissa ämnen till någon del med hjälp av PRIO. Användningen av PRIO har också hjälpt till att hitta nya arbetsätt i företaget att döma av de drygt 70 % som angivit att PRIO bidragit till någon del. Ungefär lika stor andel sätter tryck på sina leverantörer med hjälp av PRIO, vilket stämmer överens med resultatet att PRIO används till att kommunicera med leverantörer.

Att tre fjärdedelar av företagen har använt PRIO till att kartlägga sin kemikaliehantering kan troligen förklaras av att de företag som tillfrågades i den stora enkäten har fått information om PRIO i samband med kartläggningar av kemikalieanvändningen som länsstyrelserna respektive kommunen genomfört.

Givetvis gör företagen förändringar vad gäller kemikalier också utan hjälp av PRIO. Av de svarande uppger ungefär en fjärdedel att PRIO inte alls har bidragit till någon av åtgärderna i svarsalternativen.

Sammanfattning av enkätsvaren

- Nästan alla svarande tycker att PRIO bidragit med ökad **kunskap** om kemikalier och hanteringen av dem.
- De flesta av de svarande tycker att PRIO är ett verktyg för **kommunikation**, främst med myndigheter men också internt i företagen och i viss mån med leverantörer.
- Nästan tre fjärdedelar av de svarande anger att PRIO bidragit till viss eller liten del, till **förändrade attityder** kring hanteringen av kemikalier.
- Minst 70 % av de svarande anger att användningen av PRIO bidragit till någon åtgärd för att **minska riskerna** med kemikalier. Företag har exempelvis fasat ut, ersatt eller minskat volymer, hittat nya arbetssätt och kartlagt kemikaliehanteringen.

3.3.7 Vad anser användarna vara en möjlig utveckling av PRIO?

Det lämnas flera olika förslag på förbättringar för PRIO. En del menar att informationen i PRIO är lite för specifik för att de ska kunna förstå den och tillämpa den, medan andra menar att informationen är för generell och behöver specificeras ännu mer. Detta liknar resultatet från den öppna frågan om vad som är bäst och mindre bra med PRIO.

De som tycker att PRIO bör specificeras mer menar att de vill ha tydligare riktlinjer för hur kemikalierna ska hanteras. De vill veta om kemikalierna är utfasningsämnen eller om de kommer att bli det.

Många verkar vara överens om att rekommendationerna bör utvecklas, så det blir lättare att veta vilka ämnen som inte bör användas. Detta, menar respondenterna, hade bidragit till en bättre överblick, vilket hade underlättat och effektiviserat arbetet med substitution och utfasning.

De som tycker att informationen i PRIO bör vara mer generell menar att det är svårt att förstå vad som menas i vissa fall, speciellt om ens kemikaliekompetens inte är speciellt hög. Vare sig informationen i PRIO uppfattas behöva bli mer specificerad eller mer generell är det överskådlighet och tydlighet som efterfrågas. Beroende på hur PRIO är tänkt att användas för tillfället behövs antingen ett djup eller en bredd.

Andra förslag till att utveckla PRIO är att databasen ska kompletteras med fler ämnen för att bli mer tillförlitlig. I samband med detta skulle ett bättre system för att söka på de ämnen man använder behövas. Det framförs önskemål om att sökningar på flera ämnen samtidigt ska kunna göras och att information om alla dessa ämnen ska kunna laddas ner i ett standardiserat format.

Vad som verkar särskilt uppskattat med PRIO är den standardiserade uppbyggnaden av databasen. Det är relativt enkelt att söka på ett ämne och informationen som ges om det ämnet är enkelt att jämföra med informationen som fås genom en sökning på ett annat ämne.

Problemen med PRIO uppfattas främst vara att den inte är komplett och att databasen inte länkar vidare till andra informationskällor när ett ämne saknas. Fler ämnen och utbyggda länkar till andra databaser efterfrågas. Det framkommer också önskemål om att PRIO borde integreras med begränsningsdatabasen för att sökningar i flera olika databaser för samma ämne ska kunna undvikas. Många efterfrågar också en tydlig koppling till REACH och kandidatlistan.

Av de öppna svar som lämnats kan vi se att flera verkar uppfatta PRIO som en lista över vad som kan betraktas som otillåtet att använda. En del intressenter ser det som en önskvärd utveckling av PRIO, att det tydligt ska stå vad man får använda och vad man inte får använda.

Sammanfattning av enkätsvaren

- En del av dem som svarat vill ha tydligare **riktlinjer** för hur kemikalierna ska hanteras. De vill veta om kemikalierna är utfasningsämnen eller om de kommer att bli det. Andra efterfrågar större överskådlighet och tydlighet.
- Många verkar vara överens om att **rekommendationerna** bör utvecklas, så att det blir lättare att veta vilka ämnen som inte bör användas.
- Många efterfrågar **fler ämnen** och utbyggda länkar till andra databaser. Önskemål finns om att PRIO bör integreras med begränsningsdatabasen för att man inte ska behöva söka i flera olika databaser för samma ämne.
- Många efterfrågar också en tydlig koppling till **Reach** och kandidatlistan samt att PRIO bör uppdateras utifrån **CLP**.
- Flera verkar uppfatta PRIO som en lista över vad som kan betraktas som **otillåtet att använda**. En del intressenter ser det som en önskvärd utveckling av PRIO, att det tydligt ska stå vad man får använda och vad man inte får använda.

3.4 Intervjuer med branschorganisationer

3.4.1 Förväntningar på PRIO¹⁴

Med undantag av Svensk Handel så deltog alla intervjuade branschorganisationer i utvecklingen av PRIO. En av de viktigaste förväntningarna på PRIO som lyfts fram från branschorganisationerna var att PRIO inte skulle användas som en förbudslista.

¹⁴ Redovisningen baserar sig på de intervjuer som vi genomfört med branschorganisationerna under november och december 2008.

Förhoppningen var att verktyget skulle bidra till ett mer systematiskt arbete. Flera uttryckte också att det var viktigt att PRIO var tydligt och byggde på vetenskapliga grunder. De flesta av de tillfrågade upplever att PRIO i stort lever upp till de förväntningar som de haft. Tre av branschorganisationerna lyfter särskilt fram att de tycker att arbetet med PRIO bedrevs på ett bra sätt och att projektgruppen var lyhörda för deras synpunkter.

3.4.2 Användning av PRIO

De intervjuade representanterna för branschorganisationerna känner i stor utsträckning till hur PRIO fungerar och de flesta tycker att verktyget är lätt att använda. De har dock mera sällan ett eget behov av att använda PRIO. Andra informationskällor som används är t.ex. ECHA och Kemikalieinspektionens webbplats.

Företrädarna ombads vid intervjuerna att försöka bedöma i vilken utsträckning och på vilket sätt medlemsföretagen använder PRIO. Det framkommer då tydligt att användningen av PRIO verkar variera beroende på branschens inriktning och på vilka bakgrundskunskaper som finns hos medlemsföretagen.

Inför intervjun valde **Jernkontoret och Svenska Gruvföreningens (SveMin)** representanter att tillfråga några av sina medlemsföretag om huruvida de använder PRIO och vad de tycker om verktyget. Representanterna uppfattar att deras medlemsföretag i allmänhet känner till och använder PRIO, främst vid inköp. PRIO används också som ett hjälpmedel vid inventering av kemikaliesortimentet och för att eventuellt ersätta kemikalier. Medlemsföretagen anser att det är ganska lätt att hantera PRIO även om det underlättar med en viss vana. Förutom PRIO använder de även Prevent och Kemikalieinspektionens övriga databaser som t.ex. klassificeringslistan och begränsningsdatabasen.

Plast- och kemiföretagens representant bedömer att deras medlemsföretag inte använder PRIO i så stor utsträckning, eftersom de inte har något större behov. Företagen inom denna bransch utgörs till stor del av tillverkare av kemikalier och de har ofta en hög egen kunskap om kemikalier. Däremot tror representanten att distributörer kanske använder PRIO på grund av t.ex. krav från kunder.

Representanterna för **KTF, Sveff, Lim.se och IHH** bedömer att deras medlemsföretag har en bra baskunskap och att de därför inte har så stort behov av att använda PRIO. Däremot tror de att medlemmarna indirekt påverkas genom att många kunder ställer krav på företagen utifrån PRIO. Representanterna får sällan några frågor om att företagen inte hittar det som de söker i PRIO. De tolkar detta som att företagen i den mån de använder verktyget i allmänhet är nöjda med hur PRIO fungerar.

Inte heller **Teknikföretagens** representanter bedömer att medlemsföretagen använder PRIO i någon större utsträckning. När det sker är det mest för att söka information om ett visst ämne. Teknikföretagen rekommenderar PRIO som ett verktyg vid sina utbildningar. Reach ställer mycket höga krav på att företagen har en god kunskap och där kan PRIO bli ett mycket bra verktyg. Representanterna bedömer att gruppen av användare därför troligen kommer att breddas, särskilt vad gäller varor.

Representanten för **Sveriges byggindustrier** bedömer att en del av medlemsföretagen nog kan känna till PRIO eftersom branschorganisationen informerat om PRIO i flera olika sammanhang. Representanten bedömer dock att PRIO inte används i någon större

utsträckning inom byggbranschen. Undantagen är de större företagen såsom Skanska, NCC, Peab och JM.

Representanten bedömer att den låga användningen främst beror på att byggföretagen tycker det är svårt med kemikalier och att det finns en ganska hög tröskel för att börja arbeta med dessa frågor. Medlemsföretagen använder säkerhetsdatablad, men tycker ofta att det är svårt att tolka dem.

BASTA är ett verktyg som kom till på initiativ från Sveriges Byggindustrier. Det är ett verktyg som har utvecklats under lång tid. Kriterierna i BASTA bygger till viss del på kriterierna i PRIO. BASTA vänder sig till inköpare och till leverantörer av byggprodukter. Tanken är att leverantörerna ska kunna få sina produkter registrerade i BASTA (vilket betyder att de lever upp till kraven i BASTA) och att byggföretagen sedan lättare ska kunna hitta "rätt" produkter. Det finns dock i dagsläget inte så mycket kunskap om huruvida byggföretagen använder produkter som är registrerade i BASTA. Bland de stora byggbolagen har NCC och Peab gjort stora informationsinsatser.

Inom byggbranschen finns det ett större intresse för avfallsfrågor än för kemikaliefrågor, eftersom det kan vara ganska dyrt för företagen att göra fel i hanteringen av avfall. Annars är det ofta andra frågor som prioriteras för närvarande mer än just användningen av kemikalier (fuktproblem, energibesparing etc.). Även om många ser byggbranschen en stor kemikalianvändare, bedöms kemikaliefrågor som svåra.

Svensk Handel har tillfrågat några av sina medlemsföretag om huruvida de använder PRIO och vad de tycker om verktyget. Svensk Handel bedömer att PRIO är svårtillgänglig för handelsföretagen eftersom den är uppbyggd på ämnen och kemiska produkter och har en mycket stor detaljeringsgrad. PRIO visar hur komplicerad kemikalielagstiftningen är. Ett av företagen som de tillfrågat anger att de slutat använda PRIO. De använder istället t.ex. Toxnet och Prevent. De upplever att begränsningsdatabasen är betydligt bättre för företagets behov än PRIO.

3.4.3 Effekter av PRIO

De medlemsföretag som Jernkontoret och Svenska Gruvföreningen (SveMin) tillfrågat anger att PRIO bidragit till ökad kunskap om ämnen och hur man hanterar dem. Information om ämnen används också till att kommunicera med kunder. De andra företrädarna för branschorganisationerna upplever att det är svårt att bedöma vilka effekter PRIO kan ha haft. Flera av dem tror dock att PRIO haft en viss betydelse och lett till ökad kunskap och ett bättre arbetssätt.

3.4.4 Utvecklingsbehov

De utvecklingsbehov som framkommer i intervjuerna med branschorganisationerna handlar i stora drag om tre saker: uppdateringar av PRIO utifrån Reach och CLP, utvidgning av vad som ingår i PRIO samt förslag om ökad tydlighet och utvecklad pedagogik. En del förslag är delvis redan tillgodosedda men skulle behöva uttryckas tydligare. Att ytterligare försöka överbrygga tröskeln för att använda PRIO nämns också som viktigt. Förslagen ser lite olika ut beroende på branschens inriktning och behov.

Jernkontoret och Svenska Gruvföreningens (SveMin) representanter påpekar att PRIO behöver uppdateras med den utveckling som sker inom Reach. De skulle även vilja utvidga PRIO till att omfatta fler ämnen och till att ge en samlad bild av vad det står om ett ämne i Kemikalieinspektionens databaser och relevant lagstiftning.

Representanterna menar att PRIO är ett erkänt verktyg och det är viktigt att det som står där är så tydligt som möjligt för att undvika missförstånd, inte minst vad gäller metaller. Ofta förbiser man också att PRIO är en exempellista, vilket tål att påpekas tydligare. De önskar även någon slags information i de fall man inte får någon träff på CAS-numret. Det skulle kunna vara besked om vilken ämnesgrupp ämnet tillhör och vilka databaser man kan leta vidare i.

Även **Plast- och kemiföretagens** representant pekar på vikten av att uppdatera PRIO utifrån Reach. Branschrepresentanten föreslår också en utvidgning av PRIO till att omfatta fler relevanta regelverk, även utanför Kemikalieinspektionens ansvarsområde, där arbetsmiljölagstiftningen ligger nära tillhands.

Vad gäller tydlighet i PRIO nämns kopplingen mellan PRIO och begränsningsdatabasen och klassificeringslistan som behöver bli bättre. Även Plast- och kemiföretagens representant menar att Kemikalieinspektionen skulle behöva vara tydligare kring hur de ser på metaller, om de ska vara med i PRIO eller inte. Vidare bör det inte heller finnas några olikheter mellan den svenska och den engelska versionen av PRIO

Representanterna för **KTF, Sveff, Lim.se och IIH** frågar efter hur Reach kan tänkas komma in i PRIO och önskar att både det nya (CLP) och det gamla klassificeringssystemet ska visas parallellt. Vad gäller utvidgning av PRIO har representanterna önskemål om att det ska gå lättare att få fram en mer heltäckande information om olika produktgrupper.

Representanterna anser att PRIO:s kärna är guiden och att det alltid finns ett behov av den oavsett vad som händer med exempellistan på ämnen.

Teknikföretagens representanter ser ett behov av att utveckla ett avsnitt i PRIO som skulle ta upp Reach och varor. Kemikalieinspektionens PM om kandidatämnena är uppskattad och de ser gärna att informationen uppdateras allteftersom nya kandidatämnen tas fram. Representanterna skulle också gärna se en utvecklad riskminskningsmodell i PRIO.

För många företag finns det en tröskel att ta sig över innan man tycker sig kunna använda PRIO. En slags uppfångningsmekanism på första sidan i PRIO skulle behövas för att få företagen att kanske börja använda verktyget mer.

Representanten för **Sveriges Byggindustrier** lyfter fram att kopplingen till Reach är viktig i den fortsatta utvecklingen av PRIO. Många efterfrågar ett mer konkret stöd i arbetet med Reach och PRIO kanske kan vara verktyget för att kunna kommunicera om Reach. Representanten föreslår också att Kemikalieinspektionen ska ta hjälp av olika branscher för att utveckla denna koppling.

En fråga som representanten tar upp är hur Kemikalieinspektionen förhåller sig till Internationella Kemikaliesekretariatets alternativa kandidatlista den s.k. SIN-listan. Det kan behövas någon kommentar kring detta i PRIO.

Svensk Handel skulle vilja utvidga PRIO till att omfatta kemikalier som kan finnas i olika typer av varor såsom leksaker, kläder och elektroniska produkter. Vidare skulle man vilja ha en lista på vilka kemikalier som det är viktigt att vara observant på beroende på förekomst, egenskaper, möjligheter att ta bort, vilka alternativen är och deras miljöeffekter i sin tur.

Listan med prioriterade riskminskningsämnen i PRIO skulle kunna kompletteras med information om i vilka varor de främst förekommer.

Det skulle vara värdefullt om Kemikalieinspektionen kunde lägga lämplig information och kommentar på sin webbsida, så snart ett särskilt ämne aktualiseras t.ex. i media. Det skulle kunna handla om ämnets egenskaper, förekomst och relevanta regelverk

3.5 Intervjuer med företag

3.5.1 Bakgrund

Vi har intervjuat företrädare för några större företag om deras användning av PRIO. En del stora företag har integrerat PRIO som en del av sina egna system. Syftet med dessa intervjuer har varit att försöka fånga upp denna användning av PRIO.

Volvo Technology är en stödenhet för andra enheter i Volvo (Volvo Lastvagnar, Penta m.fl.) i arbetet med kemikalier, främst de som ska in i produktionen och i eftermarknaden. Enheten har en hög kompetens i kemi, biologi och toxikologi. Volvo deltog med en representant i den externa referensgruppen under utvecklingen av PRIO. De intervjuade var dock inte med i referensgruppen.

H&M har utvecklat en egen lista på kemikalier som de vill ska undvikas i de produkter de handlar med. Listan baseras dels på lagstiftning, dels på miljö- och hälsohänsyn och används för att ställa krav på leverantörer. H&M deltog inte i utvecklingen av PRIO.

ICA arbetar på ett liknande sätt, med listor över ämnen som inte får förekomma i deras produkter och de ställer krav på sina leverantörer utifrån detta. ICA deltog inte heller i utvecklingen av PRIO.

Argentum har utvecklat ett eget system som heter Chemsoft och som kan användas av företag och andra intressenter för att underlätta arbetet med att hantera kemikalier. PRIO och Begränsningsdatabasen är integrerat i Chemsoft på så sätt att när användaren söker i Chemsoft efter information om ett ämne så kan de dirigeras direkt till dessa applikationer. Både PRIO och Begränsningsdatabasen är förberedda för sökningar via URL (länkning). Företagen kan lägga in uppgifter om vilka kemiska produkter de använder och kan ta fram nyckeltal till miljörapporter. Detta underlättar uppföljningen av arbetet med att minska riskerna med kemikalier.

3.5.2 Användning av PRIO

Med undantag av Argentum så använder de företag som intervjuats PRIO främst som ett underlag för att utveckla sina egna listor över ämnen som inte får förekomma i deras produkter. De intervjuade representanterna har en god egen kompetens, vilket gör att de kanske inte så ofta använder PRIO för egen del. Men de upplever överlag att PRIO är lätt att använda.

Volvo technology använder PRIO i första hand som en databas och inte som en guide när de riskbedömer de kemikalier som ska in i produktionen. Ämnena läggs in i Volvos egen databas MOTIV som är anpassad för fordonsindustrin. När en användare sedan söker på ett ämne får de bl.a. upp en lista på de databaser som ämnet finns i, såsom t.ex. PRIO. De använder också t.ex. begränsningsdatabasen, riskline, toxline och N-class. MOTIV är tillgängligt på Volvos intranät med olika behörighetsnivå beroende på behovet av detaljkunskap.

Volvo har också egna listor: en svart lista på de ämnen som inte ska användas och en grå lista på de ämnen som bör undvikas.

Den intervjuade representanten för **H&M** uppfattar att PRIO har använts en del, kanske främst för att utveckla en egen lista att arbeta utifrån. Det är framför allt utfasningsämnen som de tittat på. Den intervjuade använder själv PRIO ibland för att söka information om olika ämnen och upplever att PRIO är lätt att använda men tror att det behövs en viss grundkompetens. En nackdel är att man inte alltid får någon träff på det man söker. Men det är bra att verktyget finns och den intervjuade skulle kunna rekommendera det till andra företag. Representanten använder även en del andra verktyg/informationskällor som t.ex. Chemfinder (vetenskapliga rapporter).

Vad gäller **ICA** så använder de intervjuade representanterna PRIO då och då för att söka information om olika ämnen, men det är inte så ofta eftersom de har en god egen kunskap om kemikalier. De tycker att PRIO är lätt att använda.

Argentums system Chemsoft används av flera hundra företag (ca 200 000 användare vid 1000 anläggningar). Företagen är både stora och små och finns både i Sverige och i andra länder. Även vissa myndigheter och kommuner använder systemet.

Systemet används för att hålla ordning på säkerhetsdatablad och för att arbeta proaktivt med hanteringen av kemikalier. Företagen använder i huvudsak Chemsoft för att systematiskt arbeta med att fasa ut farliga ämnen när de ska välja nya produkter/ämnen, samt för att ta fram miljörapporter om användningen av utfasningsämnen och riskminskningsämnen till tillsynsmyndigheterna.

3.5.3 Effekter av PRIO

Representanterna för företagen tycker i allmänhet att det är svårt att bedöma vilka effekter som PRIO kan ha haft. Sammanfattningsvis ses PRIO som ett viktigt underlag för deras egna riskbedömningar och de tycker att det är bra att verktyget finns. Representanterna för **Volvo** anser att om ett ämne finns i PRIO-databasen så är det ett tungt argument i Volvos egen riskbedömning och bevakning av kemiska ämnen.

En konkret effekt för **H&M** av användning av PRIO är att de hittade ett ämne som inte tidigare var med på deras lista och som de då kunde ta upp. Annars är det svårt att se några effekter vad gäller arbetssätt.

De intervjuade representanterna för **ICA** tycker att det är svårt att bedöma eventuella effekter. De tycker att det är bra att verktyget finns eftersom det ger en bild av vad som finns.

Den intervjuade representanten för **Argentum** tror att en effekt av användningen av Chemsoft har varit att företagen som använder det har börjat arbeta med utfasning och substitution. På

så vis har PRIO haft effekt indirekt. Flera av företagen har mål för hur mycket som ska vara substituerat varje år. Detta i sin tur kan ge effekter för dessa företags underleverantörer eftersom högre krav ställs på dem.

3.5.4 Utveckling

Några av företagen nämner vikten av att uppdatera PRIO så att det stämmer med gällande lagstiftning, både Reach och den nya klassificeringsförordningen CLP. De nya klassificeringskriterierna måste tydligt gå att skilja från de gamla, som kommer att gälla parallellt en tid. Önskemålen om Reach handlar särskilt om kandidatlistan, som man anser bör läggas in som den högsta prioriteringsnivån i PRIO. Några efterlyser en EU-harmoniserad lista på vilka ämnen som är tänkbara för kandidatlistan i någon prioriterad ordning för att underlätta åtgärder i förväg.

Flera av företagen önskar att PRIO skall utvidgas genom att ta in lagstiftning från angränsande myndigheter på miljö- och arbetsmiljöområdet. Även lagstiftning på Räddningsverkets och Socialstyrelsens områden skulle kunna vara relevant. Det finns även önskemål om att slå ihop PRIO med begränsningsdatabasen.

De intervjuade anser att en viktig förbättring skulle vara om det fanns mer information om olika produktgrupper och om ämnens funktion. Listor på ämnen som inte får förekomma i olika produktgrupper skulle vara användbart. Vidare efterlyses en övergripande allmän presentation av ämnesgrupper, särskilt metaller, för att underlätta för dem som inte är så insatta. Den PM om kandidatämnena som Kemikalieinspektionen har tagit fram nämns som ett exempel på användbar och tydlig information som skulle kunna utvidgas.

Det finns önskemål om större tydlighet i PRIO, t.ex. vad gäller omfattningen av förbud mot att använda vissa ämnen. Att PRIO är en exempellista behöver komma fram tydligare än vad det gör nu. En tydligare koppling till miljömålet Giftfri miljö i PRIO, d.v.s. att det är utfasning som gäller om vi ska uppnå miljömålet skulle kunna bidra till att företagen lyfter in miljömålet tydligare i sitt eget arbete.

3.6 Intervjuer med länsstyrelser och kommuner

3.6.1 Förväntningar på PRIO

De intervjuade representanternas förväntningar på PRIO var höga. Verktuget är praktiskt för både myndigheter och företag och gjorde det möjligt att knyta ihop kemikaliearbetet med Giftfri Miljö och delmålen 3 och 4 om utfasning av farliga ämnen och om riskminskning. Ungefär samtidigt som Göteborgs stad skrev en vägledning till företag om intern kemikaliekontroll presenterade Kemikalieinspektionen verktuget PRIO. Kommunen upplevde att PRIO blev lösningen på många av de svårigheter de hade sett framför sig.

PRIO introducerades i ett läge när Giftfri miljö, som uppfattades som mycket teoretiskt, skulle föras ut till företag. Representanterna upplever att PRIO underlättade för myndigheterna att kommunicera med företagen och göra målen mer konkreta.

3.6.2 Användning av PRIO

Representanterna har inte så ofta ett behov av att använda PRIO för sin egen skull. Det handlar mer om att få företagen att använda PRIO. När länsstyrelserna och kommunerna

använder PRIO är det som en kunskapsbank i tillsynsarbetet och för att välja ut grupper av kemikalier att granska närmare. De finner argument och svar i PRIO.

Miljöförvaltningen i Stockholm använder PRIO bland annat i samband med att de ställer krav på ekologiskt byggande i kommunen. Miljöförvaltningen har också gjort en kartläggning över kemikalieanvändningen på A- och B-objekten i kommunen. I samband med denna kartläggning så har man uppmanat till användning av PRIO.

Några av de intervjuade representanterna tror att många av deras tillsynsobjekt känner till PRIO och kanske använt det vid något tillfälle. Representanten för länsstyrelsen i Jönköpings län tror att många av företagen använder PRIO när de introducerar nya ämnen. Men representanterna tror även att företagen ser vissa svårigheter med att tillämpa kriterierna i ett riskbedömningsarbete. Förutom PRIO använder representanterna till exempel de andra databaserna på Kemikalieinspektionens webbplats, Prevent, RIB (Räddningsverket, Integrerat beslutsstöd för skydd mot olyckor) och olika litteraturstudier

3.6.3 Effekter av PRIO

Det finns exempel på att företag har beslutat att inga nya utfasningsämnen får förekomma. Men om det sedan lett till någon riskminskning är svårt att säga. Om ett företag byter ut ett kemiskt ämne är det inte givet att man byter till ett mindre farligt alternativ.

Några av de intervjuade representanterna menar att PRIO gör det möjligt att arbeta förebyggande på ett sätt som inte fanns förut. PRIO hjälper myndigheterna att få med företagen ”på banan” och att konkretisera målen. Den största delen av resurserna läggs som det är nu på efterbehandling. Om inte PRIO funnits hade istället allt arbete handlat om efterbehandlingar, alltså när skador redan skett.

3.6.4 Utveckling av PRIO

De förslag på utveckling som framkommer i intervjuerna är att det är mycket viktigt att PRIO hålls uppdaterad. Något annat som också framkommer att det vore bra om PRIO och klassificeringslistan kunde integreras bättre så att det alltid går att få ett svar på en sökning. Alla lagstiftningar som hör till ett visst ämne skulle idealt komma upp när man söker i PRIO.

Eventuellt skulle det vara bra att lägga till fler ämnen. De intervjuade representanterna har sett exempel på att företag (leverantörer) byter ut ett ämne som finns med i PRIO till ett annat med liknande egenskaper, som dock inte finns i PRIO. Detta gör man eftersom kunder (företag) inte vill ha så kallade PRIO-ämnen i de produkter de köper. I praktiken används alltså PRIO ibland som en förbudslista.

Möjligheten att söka på en viss funktion hos kemiska ämnen kan gärna utvidgas. Ett exempel är möjligheten att söka på rengöringsmedel utan utfasningsämnen. Även sökfunktion på ämnesgrupper skulle kunna utvecklas. Ett förslag är att lägga upp veckans söktips på PRIO:s första sida.

En annan synpunkt som kommer upp är att det vore bra om metallerna kunde behandlas i PRIO på ett tydligare sätt.

Utöver detta tar de intervjuade upp att det behövs en tydlig avstämning mot ECHA:s kandidatlista och att den nya CLP-förordningen behöver integreras i PRIO.

4. Slutsatser

4.1 Vem använder PRIO och hur används det?

PRIO är ett uppskattat verktyg som används av företag och myndigheter

Den stora enkätundersökningen visar att nästan alla de tillfrågade känner till PRIO och de flesta av dem använder PRIO då och då. De som inte använder PRIO har kunskap eller tillgång till kunskap från andra håll, som exempelvis inom en koncern. Hälften av dem som svarat på den lilla enkäten använder PRIO någon gång i månaden. PRIO är ett uppskattat verktyg som de flesta skulle kunna rekommendera.

Intervjuerna styrker också denna bild. Även om det är svårt för branschorganisationerna att svara på frågan om i vilken omfattning deras medlemsföretag använder PRIO så tror de flesta av dem som intervjuats att PRIO är ett uppskattat verktyg som används av företagen. Behovet av användning varierar dock beroende på vilken egen kunskapsnivå och inriktning på verksamheten som företagen har, vilket vi återkommer till i slutsatserna nedan.

Vad gäller länsstyrelserna och kommunerna så visar både tidigare undersökningar och de intervjuer som vi genomfört i denna utvärdering att de upplever att PRIO är till stor hjälp i tillsynsarbetet. PRIO möjliggör ett förebyggande arbete. De länsstyrelser och kommuner som intervjuats i denna utvärdering använder till exempel PRIO som en kunskapsbank i tillsynsarbetet och för att välja ut grupper av kemikalier att granska närmare. Flera länsstyrelser och kommuner har genomfört projekt för att främja användandet av PRIO i företag.

Många av de branschorganisationer och länsstyrelser och kommuner som vi intervjuat hade stora förväntningar på PRIO och de upplever i hög utsträckning att dessa förväntningar har tillgodosetts.

Den statistik som finns över hur ofta PRIO besöks ger också en indikation på att PRIO verkar vara ett verktyg som används.

PRIO är lätt att använda och möter användarnas behov relativt väl, men det kräver en viss kunskap om kemikalier

Såväl representanterna för branschorganisationerna som för de företag som intervjuats upplever överlag att PRIO är lätt att använda, även om de kanske inte så ofta själva använder PRIO.

Majoriteten av dem som svarat i enkätundersökningarna anger också att det är acceptabelt eller lätt att använda PRIO. Över hälften av dem som svarat på enkäterna tycker att PRIO möter deras behov bra och näst intill resten av de svarande anser att PRIO möter deras behov acceptabelt. Det förefaller däremot som att svarande med en lägre eller acceptabel kemikaliekompetens uppfattar att PRIO möter deras behov till en lägre nivå än de som har större kompetens inom området. Detta ger en indikation på att en viss nivå av kunskap om kemikalier sannolikt krävs för att kunna använda PRIO på ett bra sätt.

Detta bekräftas också i intervjuerna. Flera av de intervjuade menar att det krävs en viss grundläggande kunskap om kemikalier för att kunna använda PRIO på ett bra sätt. Intervjun med Sveriges byggindustrier visar t.ex. att kunskapsnivån sannolikt har en stor betydelse för hur mycket man använder PRIO. I intervjuerna framkommer också att behovet av att använda PRIO naturligtvis inte bara påverkas av vilken kunskap användaren har, utan även av på vilket sätt och i vilken omfattning som man använder och hanterar kemikalier i sin verksamhet. T.ex. så tror inte Plats- och kemiföretagen att deras medlemsföretag har så stort behov av att använda PRIO eftersom de i hög utsträckning är tillverkare av kemikalier och därmed har hög kemikaliekompetens.

Detta stämmer väl med de tankar som fanns i utvecklingen av PRIO. Texterna i PRIO är skrivna på en nivå som kräver en viss grundläggande kunskap om kemikalier.

Däremot visar inte den stora enkätundersökningen att det finns något samband mellan vilken kompetens företagen anser sig ha och hur ofta de använder PRIO samt om de förstår hur verktyget ska användas. Detta kan dock bero på att nästan alla som svarat på den stora enkäten anger att de har acceptabel eller god kunskap om kemikalier, vilket kan medverka till att graden av kompetens verkar sakna betydelse för användningen. Det kan också tyda på att PRIO har både en bredd och ett djup och att användarna tar till sig de delar som de förstår och kan använda.

Ett exempel på ett behov som en del av de tillfrågade upplever att PRIO inte möter är att varuperspektivet saknas.

PRIO används både som en informationskälla och som ett verktyg i ett metodiskt riskminskningsarbete.

En viktig utgångspunkt i utvecklingen av PRIO var att verktyget inte skulle uppfattas som en förbudslista. I PRIO är det inte listan på ämnen som är det centrala utan själva metoden, det vill säga hur målgrupperna använder verktyget för att göra egna bedömningar. PRIO har tydligt fokus på kriterier för riskbedömning.

Enkätundersökningarna visar att nästan hälften av dem som svarat anger att de använt både databasen och guiden och en dryg tredjedel svarade att de enbart använt databasen. PRIO används främst som en informationskälla och som ett stöd för att bedöma fara och risk samt för att råda bot på osäkerhet kring ett ämnes egenskaper eller hanteringen av det. Många anger att de använder PRIO som ett verktyg i ett metodiskt riskminskningsarbete. Även de som anger att de bara använder databasen gör det också i hög utsträckning som ett verktyg i ett metodiskt riskminskningsarbete.

Något som också kan stärka bilden av att PRIO verkar användas som ett verktyg i ett metodiskt riskminskningsarbete är att så många svarar att de söker vidare efter mer information från andra källor eller gör en egen riskbedömning med hjälp av PRIO om de inte hittar det ämne som de söker i PRIO. Det är dock fortfarande nästan 20 % av dem som svarat som tror att om ämnet inte finns med i PRIO så är det utan fara och risk.

Av de öppna svar som lämnats i enkätundersökningen samt i intervjuerna med företagen kan vi se att en del av de svarande använder PRIO som en slags lista över vad som kan uppfattas som otillåtet att använda. Detta visar sig också i intervjuerna, där en del av de intervjuade menar att det är fortsatt viktigt att lyfta fram att PRIO endast är en exempellista och att man

behöver använda kriterierna för att göra egna riskbedömningar. Några av de intervjuade länsstyrelserna och kommunerna tror inte att företagen arbetar så mycket med kriterierna i PRIO eftersom det är ganska svårt arbete.

PRIO är ett verktyg som används för att kommunicera främst med myndigheter

Enkätundersökningarna visar att många av dem som svarat ser PRIO som ett stöd för att kommunicera med tillsyns- och andra myndigheter. Däremot var det färre av de svarande som upplevde att PRIO är ett stöd för att kommunicera med kunder eller leverantörer. Detta stärks också av att så många av de svarande i den stora enkätundersökningen har angett att några av de viktigaste drivkrafterna för att använda PRIO är att följa lagstiftningen och att möta tillsynsmyndigheters krav. I någon mindre grad ses PRIO som ett arbetsverktyg i relationen till kunder och leverantörer.

Omvänt verkar även de länsstyrelser och kommuner som intervjuats se PRIO som ett viktigt verktyg för att kunna kommunicera med företagen. De intervjuade representanterna menar att PRIO möjliggör ett förebyggande arbete och hjälper tillsynsmyndigheterna att kunna konkretisera miljömålet Giftfri miljö.

4.2 Vilka effekter har användningen av PRIO bidragit till?

I utvärderingen har vi utgått från att målet med PRIO är att bidra till minskad risk genom att företag och andra intressenter får den kunskap de behöver för att kunna undvika ett visst kemiskt ämne, ersätta det, använda det i mindre utsträckning eller på ett säkrare sätt. Att sedan mäta om det är just PRIO som har bidragit till minskade risker och i förlängningen möjligheterna att uppnå miljömålet Giftfri miljö, är svårt, eftersom det påverkas av så många andra faktorer. Det vi kan försöka se är om PRIO, utifrån användarnas egna bedömningar, verkar bidra till att användarna får ökad kunskap och att de vidtar åtgärder, vilket i sin tur kan antas leda till minskade risker med kemikalier.

PRIO bidrar till ökad kunskap

Det är tydligt i undersökningen att PRIO i första hand ger användarna kunskap om kemikalier och hur man hanterar dem. I båda enkätundersökningarna svarar merparten av användarna att PRIO bidragit till ökad kunskap. Det bekräftas också av intervjuerna med företrädare för branschorganisationerna. Även de medlemsföretag som tillfrågades av sina respektive branschorganisationer anger att PRIO bidragit till ökad kunskap.

Ökad kunskap och medvetenhet om kemiska ämnen är en förutsättning för att resultatet av användningen av PRIO ska bli den avsedda, nämligen riskminskning. Även om orsakssambanden är mer otydliga vad gäller hur man tillämpar sin kunskap, så kan vi alltså se att användarna själva bedömer att PRIO bidragit med kunskap.

PRIO bidrar till förändrade attityder och nya arbetsätt

Runt tre fjärdedelar av de svarande i båda enkäterna anser att PRIO i viss mån bidrar till förändrade attityder kring hanteringen av kemikalier och man hittar även nya arbetsätt och rutiner vad gäller kemikalier. Flera av de intervjuade i branschorganisationer, länsstyrelser och kommuner tror att PRIO också kan ha påverkat företag till att bli mer uppmärksamma på och medvetna om kemikalier och att PRIO haft en betydelse för ett bättre arbetsätt.

PRIO bidrar till åtgärder för att minska riskerna med kemikalier

Omkring tre fjärdedelar av de svarande i den stora enkäten anser att PRIO har bidragit till olika förändringar i företaget för att minska riskerna. Ett exempel är att företag har inventerat och kartlagt sina kemikalier med hjälp av PRIO. Ett annat är att företagen fasat ut, ersatt eller minskat volymerna av vissa ämnen, till viss eller liten del med hjälp av PRIO. Den intervjuade representanten för Argentum menar att PRIO indirekt kan ha bidragit till att företag arbetar mer med substitution och utfasning. Det finns också företag som sätter upp mål för hur mycket som ska substitueras varje år.

4.3 Utvecklingsbehov

De som deltagit i undersökningen är intresserade av PRIO och ser många möjligheter till ännu större nytta och användbarhet. Förslagen till utveckling av PRIO som kommit in, kan sammanfattas med begreppen uppdatering, utvidgning och ökad tydlighet.

Uppdatering

Ett grundläggande önskemål i såväl enkätsvaren som intervjuerna, är att PRIO ska komma att uppdateras med ny lagstiftning. Sedan PRIO lanserades har två omfattande EU-lagstiftningar trätt ikraft, nämligen Reach och CLP (klassificering och märkning) och intressenterna frågar efter att de ska komma till uttryck i PRIO

En del förslag handlar om att uppdatera PRIO med utvecklingen i Reach så att man exempelvis gör en ytterligare prioriteringsnivå med de ämnen som finns på kandidatlistan över ämnen som kan komma ifråga för tillståndsprövning i Reach. Några efterlyser också listor på vilka ämnen som kan komma ifråga för att komma på kandidatlistan. Redan nu finns i PRIO ett avsnitt med en slags presentation av ämnena i kandidatlistan, vilket är mycket uppskattat av användarna. Den sortens text anser man, skulle kunna användas för att presentera även andra grupper av kemikalier.

De ämnen som finns i PRIO:s exempellista är till största delen hämtade från EU:s klassificeringslista. De gamla klassificeringskriterierna kommer nu att gälla parallellt med de nya enligt CLP under några år och detta måste hanteras i PRIO. Förslag på utveckling från enkäter och intervjuer handlar om att visa gamla och nya kriterier bredvid varandra så att det går att tydligt skilja dem åt.

Utvidgad omfattning av PRIO

De flesta, i både enkäter och intervjuer, föreslår utvidgningar av olika slag för att göra PRIO än mer användbart i verksamheten. Önskemålen varierar något med användarens inriktning på verksamheten. De som är inriktade på handel med olika varor ser ett behov av att kunna veta vilka ämnen som kan förväntas finnas i olika varukategorier. De har egna listor på vilka ämnen som bör undvikas i varor och önskar veta mer. Man önskar också möjlighet att se vad ett kemiskt ämne ofta används till. Svensk Handel skulle vilja se förslag på mindre farliga alternativ. Andra möjligheter som efterfrågas är att kunna söka efter information om olika produktgrupper och om ämnens funktion i större utsträckning än vad som redan finns i PRIO.

Ett gemensamt önskemål för de allra flesta är att PRIO helt enkelt skulle omfatta fler ämnen. Andra förslag handlar om att utvidga genom att integrera andra databaser i PRIO, främst

begränsningsdatabasen så att man slipper söka på flera ställen. Flera av de intervjuade företagen och någon branschorganisation önskar att PRIO skulle ta in lagstiftning från angränsande myndigheter på miljö- och arbetsmiljöområdet. Idealt skulle alla lagstiftningar som påverkar ett visst ämne komma upp när man söker på det.

Ökad tydlighet

En del av de föreslagna förbättringarna för PRIO handlar om funktioner som faktiskt redan finns där. Många av användarna menar att PRIO är enkelt att använda, men ändå ser man inte riktigt att de möjligheter man efterfrågar redan finns. Ett exempel är Begränsningsdatabasen, som flera önskar skulle integreras i PRIO. Begränsningsdatabasen är dock redan länkad till PRIO så att man kan komma dit vid en viss träff på ett ämne. Även klassificeringslistan är länkad på samma sätt till PRIO.

Att PRIO är en lista med exempel, men inte en totallista på farliga ämnen skulle enligt flera användare behöva framgå tydligare. Detta hänger starkt ihop med PRIO:s funktion som vägledande i arbetet med riskminskning. Om en användare ersätter ett ämne i PRIO mot ett annat ämne utan kända egenskaper, kan det leda till att man byter till ett ämne som kan innebära minst lika stora risker.

Flera av de intervjuade företrädarna för såväl branscher och företag som länsstyrelser och kommuner påpekar att Kemikalieinspektionen behöver vara tydligare i hur den ser på metaller. Någon menar att eftersom PRIO är ett erkänt verktyg för många så är det viktigt att det som står där är så tydligt som möjligt för att undvika missförstånd.

Även om många av dem som svarat på enkäter och i intervjuer anser att PRIO är lätt att använda, så finns det flera användare som tycker att PRIO är för svårt, rörigt och oöverskådligt. Det finns alltså en viss tröskel för en grupp av användare att komma över för att kunna tillgodogöra sig informationen i PRIO. Ett förslag är att det skulle kunna underlätta med en slags uppfångningsmekanism på PRIO:s första sida där man kunde ha ett lockbete för en ovan användare. Ett slags interaktivt verktyg med ett pedagogiskt exempel på hur man söker i PRIO, är ett annat förslag. Byggbranschens företrädare ser i linje med detta att PRIO skulle kunna utvecklas till att bli verktyg för att kommunicera om Reach.

5. Referenser

Arbetskyddsstyrelsens föreskrifter AFS 2000:04, 5§

Arbetsmiljölagen 3 kap. 2§

Faugert & Co Utvärdering (2008). Enkätutvärdering av PRIO – användning, effekter och möjlig utveckling

Förordning (EG) nr 1272/2008. Klassificering, märkning och förpackning (CLP)

Förordning (EG) nr 1907/2006. Reach

Göteborgs stad Miljöförvaltningen (2007). Jobba giftfritt Exempel på arbete för en giftfri miljö R 2007:7

KemI (2008). Produktval, substitution och tillsyn, KemI Rapport Nr 1/08

KemI (2008). Att arbeta med produktval i praktiken, KemI Rapport Nr 2/08

KemI (2007). Miljöledning och Giftfri miljö, KemI Rapport Nr 4/07

Länsstyrelsen i Jönköpings län (2006) Kontroll av kemikalier i Jönköpings län under år 2004, Meddelande nr 2006:15

Lag om ändring i miljöbalken SFS 2006:1014 29 kap. 3§

Länsstyrelsen i Örebro län (2007) PRIO - utfasning av farliga kemikalier - ett länsövergripande miljömålsprojekt i Örebro län år 2006, Publ. nr 2007:21

Miljöbalken, 2 kap. 4§

SOU 2000:53, Bilaga 9, Utvärdering av Kemikalieinspektionens OBS-lista

Bilaga 1: Intervjuer

Interna intervjuer

Medarbetare på Kemikalieinspektionen:

Stefan Gabring

Ulla Linder

Siv Ljungqvist

Gregory Moore

Brita Hagström Oredsson

Ulf Rick

Susanna Norrthon Risberg

Externa intervjuer

Branschorganisationer:

Kemisk-tekniska leverantörsförbundet (KTF)

Sveriges fog- och limleverantörers förening (Lim.se)

Branschföreningen för industriell och institutionell hygien (IIH)

Sveriges färgfabrikanters förening (SVEFF)

Sveriges byggindustrier

Teknikföretagen

Plast- och kemiföretagen

Jernkontoret

Svenska Gruvföreningen (SveMin)

De branschorganisationer som intervjuades gemensamt var Jernkontoret och Svenska Gruvföreningen (SveMin), samt KTF, Lim.se, IIH och Sveff.

Företag:

Volvo
ICA
H&M

Argentum

Länsstyrelser och kommuner:

Göteborgs stad
Stockholms stad
Länsstyrelsen i Jönköping
Länsstyrelsen i Örebro

De myndigheter som intervjuades gemensamt var Göteborgs stad och länsstyrelserna i Jönköping och Örebro.

Inför varje intervjutillfälle externt, skickade vi information enligt nedan i förväg om vilka frågor vi ville diskutera:

”De övergripande frågor som utvärderingen fokuserar på är **på vilket sätt** PRIO används av olika aktörer och **vilka effekter** användningen av PRIO kan ha bidragit till samt vilka **utvecklingsbehov** som kan finnas.

De frågeområden som vi skulle vilja diskutera med dig vid intervjun är:

- I vilken utsträckning ni använder eller har använt PRIO.
- På vilket sätt ni använder PRIO (i den mån ni kan bedöma det) och vad ni tycker om verktyget.
- Om användningen av PRIO har bidragit till några effekter (t.ex. ökad kunskap, ändrat arbetssätt etc.)
- På vilket sätt ni skulle vilja att PRIO utvecklades framöver.

www.kemi.se

**Kemikalieinspektionen, Box 2, 172 13 Sundbyberg. Besöksadress: Esplanaden 3A
Tel: 08-519 41 100, Fax: 08-735 76 98, E-post: kemi@kemi.se**